

Hol vannak a recenziók?

MURÁNYI Péter

Acímben a recenziók helyett szerepelhetne „könyvkritikák”, vagy „könyvismertetések” is. Alcímként is sok lehetőség jöhetett volna számításba, köztük „Dúsuló konklúziók”, „Valóságkeresés”, „Az újraalapozás igénye”, „Mi vezett el?”, hogy ezek a lehetőségek honnan származnak, valamivel később derül majd ki az írásomból.

Vasy Gézának jelent meg érdekes tanulmánya az *Életünk* 2005. januári számában *A kritika és a kritikus halála és halhatatlansága* címen¹. Az utolsóként említett alcím-lehetőség az ő írására is vonatkozhatott volna, mivel ő többek között a megjelenő kritikák mennyiségi változásainak tendenciáival foglalkozott, s részletes, számszerű elemzés alapján jelentős csökkenést tapasztalt.

Véleménye szerint az irodalom fogalma és társadalmi helyzete soha nem változott meg olyan mértékben, mint mostanában, ennek ellenére sem az írók, sem az olvasók, sem a kritikusok nem tűntek el. Megállapítja, hogy amíg új irodalmi alkotások születnek, addig kritikára is szükség van. A kritika egyik legfőbb funkciójának azt tartja, hogy a tájékozódás nélkülözhetetlen segédeszköze legyen, kérdés, hogy mennyire tud megfelelni ennek a funkciónak. Ehhez 12 irodalmi folyóiratban 2002-ben megjelent kritikákat vizsgált meg, ez alapján állapította meg a kritikák és kritikusok számát, azokat a műveket, amelyekről a legtöbb kritika íródott, az ezekre vonatkozó adatokat a 2001-esekkel és 2003-asokkal is kiegészítette. Azt is megvizsgálta, hogy mely kritikusoktól jelent meg több írás is, kik publikálnak több helyen is.

A korábbi helyzettel való összehasonlításként az 1975-ös év anyagát vizsgálta meg, az itteni 6 folyóiratban átlagosan 73 kritika jelent meg, míg a 12 2002-esben csak 34. Ezek az adatok mind közvetlen vizsgálataiból származnak. A hetvenes évek első fele pályakezdő költői fogadtatásának vizsgálatakor nem utal forrásra, de az bizonyára az OSZK által kiadott *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1971–1975-ös két kötete* lehetett, hiszen az már nem valószínű,

hogy a korabeli napilapokat is fellapozta volna. Vajon ma is olyan könnyen meg tudná állapítani ezeket az adatokat? A kritikák számának visszaesése mellett, amit tanulmányában megállapított, mi a helyzet a róluk való tájékozódás lehetőségeivel? A tanulmány javaslatokat, óhajokat fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy az irodalomkritika szempontjából mi segíthetné az egészségesebb irodalmi életet. A nyolc megállapítása közül a hetedik kapcsolódik legközvetlenebbül témánkhoz:

„7. Hiányoznak a gyorsan elkészülő bibliográfiák, például egy-egy év könyvterméséről, egy-egy könyv kritikai visszhangjáról.”²

Ez arra utal, hogy ebből a szempontból sem teljesen elégedett a helyzettel.

Jelen tanulmány témája a megjelenő kritikák megtalálhatósága, visszakereshetősége, de az ezzel kapcsolatos részletes vizsgálatok eredményeinek bemutatása előtt is meg lehet állapítani, hogy a helyzet ebből a szempontból sem teljes mértékben megnyugtató.

A recenziók feltárásával kapcsolatos korábbi vélemények

A magyar cikkanyag feltárásával foglalkozó diszertációmban én is fontosnak tartottam, hogy külön fejezetet szánjak a recenziók feltárása kérdéseinek.³

A dolgozat korábbi részében több alkalommal együtt idéztem a szépirodalmi művek és a recenziók feltárására vonatkozó megállapításokat. Az irodalmi folyóiratok anyagát vizsgálva azt lehetett tapasztalni, hogy a leginkább feltáratlannak a magyar szépirodalmi művek mellett a nem kifejezetten irodalmi művekről szóló recenziók bizonyultak, társadalomtudományi művekkel pedig még leginkább a szociológiai és a nemzetiségi adatbázisban találkozhattunk. Mivel a Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertórium (MNB IKR) tudatosan nem vette fel ezeket, a leginkább ott feldolgozott szakterületeken, folyóiratokban megjelent recenziók esetében látszik legkisebbnek az esély, hogy megtaláljuk őket, de az egyes alkalmazott tudományi folyóiratok anyaga esetében is ez a műfaj látszott a legkevésbé feltártnak. (Vásy Géza is utalt rá, hogy egyes irodalmi folyóiratok milyen nagy számban közölnek nem irodalmi művekről kritikákat.) A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vállalkozását,

amelyből irodalmi adatbázisuk kifejlődött, hivatalos neve és az irodalmi analitikus elnevezés mellett recenzió katalógusként is emlegették. *Bükyné Horváth Mária* már néhány évvel 1963-as megindulása után, 1967-ben megjelent cikkében a Magyar Nemzeti Bibliográfiát és a Magyar Folyóiratok Repertóriumát (MFR) kiegészítő általános recenzió-bibliográfia alapjait látta benne, nemzetközi példaként a *Letopisz' Recenzij-t* említve:

„Az általános recenzió-bibliográfia szükségessége mellett másik bizonyíték az, hogy számos tudományos intézet (az MTA Nyelvtudományi Intézet, az MTA Pszichológiai Intézet stb.) az intézetben folyó szakbibliográfiai gyűjtőmunka során jelentős erőfeszítést tesz a tudományterületet illető recenziók gondos feldolgozására. E vállalkozások azonban – bizonyos tekintetben – mindig hiányosak maradnak: az intézet által képviselt tudománnyal határos tudományterületekre, ill. az úgynevezett interdiszciplináris tudomány-területekre vonatkozó recenzió-anyagról nem tudnak megfelelően alapos feldolgozást-feltárást nyújtani. Nyilvánvaló, hogy egy általános, minden szakterületre (a technikai, természettudományi tudományterületekre is kiterjedő) recenzió-bibliográfia meg tudna birkózni az említett mélyrehatóbb, a rokon területek tájékkára is kiható recenzió-tájékoztatással.”⁴

Fügedi Péterné is fontosnak tartotta, hogy a kurrens szakbibliográfiai helyzetéről szóló összeállításában a recenziók feltártságával (és feltáratlanságával) is foglalkozzon.

„Az általános nemzeti bibliográfia egyik megoldatlan problémája a recenziók feldolgozása. Igaz ugyan, hogy az 1971-ben megindított „Hungarica külföldi folyóiratszemle” közli a Magyar szerzők munkáiról, ill. Magyar tárgyú könyvekről külföldön megjelent bírálatokat, az 1972-ben induló „Külföldi magyar nyelvű folyóiratok repertórium” pedig a magyar nyelven külföldön publikált recenziókra is kiterjed, de épp a hazai anyag feltárásával a nemzeti bibliográfia rendszere adós maradt. Ma a szakbibliográfia az egyetlen forrás, amely e tekintetben rendelkezésünkre áll. A recenziók feldolgozása szinte kizárólagosan a társadalomtudományok, humán tudományok bibliográfiáira jellemző (pedagógiai, állam- és jogtudományi, történettudományi, néprajzi, művészettörténeti, numizmatikai, sport- és testnevelési szakbibliográfia), egyetlen ettől eltérő

kivételként a földtani bibliográfia említhető meg. A könyvismertetések, bírálatok feltárása elsősorban az irodalomtudomány, irodalomtörténet számára nélkülözhetetlen, a kortárs irodalom, új írók, új irányzatok esetében gyakran az egyetlen kritikai forrás. Elsősorban e felismerés hívta életre a FSZEK kiadásában megjelenő „Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus karteitkéjai” c. kiadványt.²⁵

Szentmihályi János a hungarika feltárás kapcsán vetette fel a napilapok, s azon belül recenzióanyag feltárásának szükségességét.

„Nem ritka, hogy egyes munkatársak, így elsősorban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban dolgozók, napilapok, magazinok közleményeire is felhívják a figyelmet. Ez azonban korántsem elegendő. A magyar zeneművek és magyar zeneművészek külföldi előadásainak visszhangja, magyar irodalmi alkotások, írói életművek, színművek és filmek foganatolásának regisztrálása a napilapok és magazinok figyelése nélkül hiányos.”²⁶

A II. Bibliográfiai Munkaértekezleten Láng József a 19. századi anyagok feltárása miatt aggódott.

„Az irodalomtudományi szakbibliográfiai tevékenység hiányosságairól szólva meg kell említeni azt is, hogy az eddigi feltárások a forrásoknak viszonylag csak szűk körére terjedtek ki. Áll ez az Irodalomtudományi Intézet említett kézikönyvsorozatára is, melynek anyaggyűjtése során figyelmen kívül maradt a napi- és hetilapok nagy része. Bizonyossággal mondható, hogy ennek következtében nem csekély számú, s főleg nem elhanyagolható fontosságú információ maradt rejtve a kutatás számára (kritikák, híryananyagok, polémiák s más írások adatai). Vajon tudomásul vehető-e, hogy ezek továbbra is rejtve maradjanak a lapok tengerében? Aligha. Egy, s bizonyára nem is kis részüket felszínre hozhatja a Petőfi Irodalmi Múzeum ismertett személyi bibliográfia vállalkozása, de mi lesz a 19. századi periodikumokban publikált írásokkal.”²⁷

Vasy Gézának a recenziók számának csökkenésére vonatkozó megállapításaira 2003 vége felé a Magyar Televízió Tudósklub című műsora alapján tudtam utalni, már később jelent meg előadása *Irodalmi folyóirataink helyzetéről* címen a Duna-part című lapban⁸, ahol röviden foglalta össze az adatokat, amelyeket az Életünkben megjelent, idézett tanulmányban később részletesen kifejtett.

Egy szintén 2003 őszi rádióműsorban egy, a

világirodalommal foglalkozó szakember arra panaszkodott, hogy a magyar irodalmi alkotásokról még csak-csak jelennek meg értékelések, de a világirodalmi alkotásokról szinte egyáltalán nem. Ezeknek az állításoknak az igazságtartalmát akkor lehetne igazolni, ha a két időszakból rendelkezésünkre állnának az adatok, s össze tudnánk hasonlítani őket. Ha kevesebb a feltárandó anyag, sokkal jobb a technikai feltételek, akkor azt feltételezhetnénk, hogy az újabb anyagban való tájékozódás sokkal könnyebb. Esettanulmányokon, konkrét példákon keresztül próbálom érzékeltetni, hogy ez távolról sincs így, régebben arra panaszkodtak sokat, hogy a túl sok különböző feltáró eszközben nem könnyű az eligazodás, ma már egyáltalán nem ez a helyzet, s nem az eligazodás vált könnyebbé.

Ezzel a kérdéssel én is foglalkoztam korábban, már a szintén a Könyvtári Figyelőben megjelent tanulmányom címe (*Magyar válogatott. Érett bibliográfiák dicsérete*)⁹ is erre utalt. A korábbi időszak műveiről megjelent recenziókról való tájékozódás forrásait a Sorstalanságról megjelent kritikák példája alapján mutattam be, így ez Vasy Gézáéhoz hasonlóan 1975-ös adatokból indult ki. A vizsgált források között szerepelt az OSZK már említett bibliográfiája, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irodalmi analitikus katalógusa, az ez alapján készülő irodalmi adatbázis a maga hiányosságaival, utalás történt a Látóhatár negyedévenkénti kritika-jegyzékére, vagyis az adatbázis kivételével csupa olyan forrásra, amelyek az újabb időszakok anyagához már nem állnak rendelkezésünkre. Azt szükséges most áttekintenünk, hogy a legutóbbi évek recenzióiról milyen forrásokból, mit tudhatunk meg.

A 2000-es évek elején megjelent művek recenzióiról való tájékozódás esélyei

Napilapok

Ahhoz képest, hogy Láng József a 19. századi periodikumok feltárása miatt aggódott, azt tapasztalhatjuk, hogy a 20. század utolsó és a 21. század első éveiben a napilapokban megjelent irodalmi vonatkozású anyag feltártsága nagyon hiányosnak látszik. 2000-től az irodalmi adatbázis utolsó

CD-ROM-os változata 3, 3 és 8 tételt vett át a Népszabadságból, legtöbbször nekrológokat. A Magyar Hírlap esetében 0, 2, 1 ez a három szám, a Magyar Nemzetben 3, 1, 5, a Népszavából pedig összesen 3 tétel került be az adatbázisba, még 1989-ből és 1993-ból. Ezekre az adatokra tudtam utalni a 2004 legelején lezárt szövegben.

Az adatbázisnak a 2004 tavaszán az internetre felkerült változata ehhez képest viszonylag jelentős változást mutat, elsősorban a Népszabadság esetében. A 2000-es és 2001-es adatok nem változtak meg, de 2002-es tételek száma nőtt, a későbbi évek további növekedést mutatnak. Ez a növekedés azonban csak a korábbi évek rendkívül alacsony számaihoz képest jelentős, s messze elmarad attól, ami szerepelhetne az adatbázisban.

A Népszabadságból bekerült tételek között (éves bontásban 2000-től: 3, 3, 18, 20, 24, 15) döntő többségben vannak a nekrológok (36) és a díjakkal foglalkozó közlemények (15), ezeket követik az irodalmi ügyekkel és az egyes írókkal foglalkozó írások (6–6), a filmkritikák (5) interjúk (4), emlékezések (2) és egy köszöntő. A Magyar Hírlap tételei közül (0, 2, 6, 0, 1, 2) 7 díjakkal, kitüntetésekkel foglalkozik, mellette 2 filmkritika, 1–1 nekrológ és köszöntő található. A Magyar Nemzet hasonló nagyságrendű tételei (3, 1, 7, 1, 1) közül 4–4 díjakkal, kitüntetésekkel foglalkozó, íróról szóló írás és nekrológ mellett az utóbbi 2 évben 1–1 filmkritika található. A Népszavából több mint egy évtized után bekerült 3–3 2004-es és 2005-ös tétel között 3 filmkritika, 1–1 nekrológ és interjú mellett egy könyvről szóló közleményre is bukkanhatunk, ez a Menedékház című Sárközi Márta-emlékkönyvről, a szerkesztővel készített interjú. Ha ezt el is fogadnánk recenzióknak, akkor sem mondhatnánk, hogy ezzel megoldódott a 2000-es években a napilapokban megjelent recenziók feltárásának ügye. (A filmkritikáké sem igazán, de legalább a Szezon, a Fekete kefe és a Kész cirkusz kritikáiról elég alaposan tájékozódhatunk, többek között napilapokban megjelentekről.)

Vannak-e, voltak-e egyáltalán feltárandó recenziók?

A Népszabadságban 2000-ben megjelent recenziók

Mivel így a bibliográfiai feltárás alapján való tájékozódás lehetőségeiben nem nagyon bízhatunk, a Népszabadság 2000-es anyagát tartalmazó CD-ROM-ról próbáltam kigyűjteni a recenziókat.

Ezen a lemezen a teljes év anyaga megtalálható, a teljes szövegben is lehet keresni. A kérdés az, hogy a teljes szövegek (akár tökéletes kereshetőség esetén is) pótolhatják-e a feltárást. Ebben az esetben kiválasztottam három olyan szerzőt, akiről tudni, hogy rendszeresen írnak könyvkritikákat a lapba, s a nevük alapján sikerült megtalálni azokat, amelyek megjelentek tőlük. Az egyes művekről szóló kritikákat is meg tudnánk valahogy találni a szerzők neve alapján, legfeljebb előjőnének az egyéb említéseik is, s ha nem csak egy adott művükre vonatkozóan keresünk, sorban elő kellene venni minden egyes év lemezét (a Népszabadság esetében), aztán jönne a többi napilap, a Magyar Hírlap esetében legalább 1994 szeptemberétől együtt van az anyag (a lap 2004 végi válsága miatt csak 2003-ig), a Magyar Nemzet és a Népszava ilyen formában nincs meg, itt az interneten található változat archívumában próbálhatunk keresni. Mindezek után valószínűleg jobbnak találnánk, ha valaki a feltárást előzetesen már elvégezte volna, s tudhatnánk, hogy mit hol találunk.

A Népszabadságban nem létezik már az a fajta könyvszemle, amikor több műről írtak nagyon röviden mondjuk az 1970-es években, ezeket minden egyes műnél egyenként felvették az akkori eszközök, az itteni gyűjtés eredményei mind egy-egy műről szólnak, az olvasóra bízva, hogy elég rangosak-e a kritizált művek és a recenziók, hogy ne könnyen nyugodjunk bele abba, hogy ezek a mostanra kialakult bibliográfiai-adatbázis rendszerben gyakorlatilag feltáratlanok, megtalálhatatlanok.

Margócsy István könyvkritikái a Népszabadságban 2000-ben

02. 5.: Mándy Stefánia: Scintilla. Új és válogatott versek.
04. 22.: Simon Balázs: Például a galamb
06. 3.: Ferencz Győző: Alacsony ég alatt.
09. 2.: Barnás Ferenc: Bagatell
10. 7.: Gádor Béla: Néhány első szerelem története
11. 18.: Szilasi László: A Kopreczky-effektus

Reményi József Tamás könyvkritikái a Népszabadságban 2000-ben

01. 8.: Petri György: Amíg lehet
01. 15.: Tandori Dezső: Kolárik légvárai
03. 18.: Csaplár Vilmos: Semmit, örökké
05. 20.: Bertók László: Februári kés
07. 1.: Parti Nagy Lajos: Hősöm tere

08. 5.: Kovács András Ferenc: Kompletórium
 09. 9.: Háy János: Közötte apának és anyának, fölötte a nagy mindenségnek
 10. 14.: Erdős Virág: Lenni jó
 11. 11.: Solymosi Bálint: Detonáta
 12. 16.: Kántor Péter (szerk.): Visszanéző

Takács Ferenc könyvkritikái a Népszabadságban 2000-ben

01. 22.: Orbán Ottó: Lakik a házunkban egy költő,
 02. 26.: Maller Sándor (szerk.): „...mily remekmű az ember!” „What a piece of work is a man!”
 03. 4.: Márai Sándor: Szabadulás
 03. 25.: Seamus Deane: Nyughatatlan ír lelkek
 04. 1.: Ugrin Aranka (szerk.): Ezer esztendő
 04. 29.: Füzi László (szerk.): Búcsú barátaimtól. Baka István emlékezete
 05. 6.: Petri György válogatott versei
 05. 27.: Görömbei András (szerk.): Havon delelő szivárvány
 06. 10.: Ágh István: A képzelet emléke
 06. 24.: Völker Neuhaus: Grass. Író a felejtés ellen
 07. 8.: Kőrösi Zoltán: Orrocskák (nagy-budapesti-szerelmes-regény)
 07. 29.: Lawrence Norfolk: A pápa rinocérosza
 08. 12.: Péter László (szerk.): Új Magyar Irodalmi Lexikon

08. 26.: James Joyce: Dublini emberek
 09. 16.: Oravecz Imre válogatott költeményei
 09. 30.: Magyar Zoltán: A lilimos herceg
 10. 21.: Keresztury Tibor: Reményfutam – keleti kilátások
 11. 11.: Tom Wolfe: Talpig férfi
 11. 25.: Csányi Vilmos–Makovecz Benjámin: A kentaur természetrajza
 12. 2.: Szilágyi István: Kő hull apadó kútba

Azóta is hétről-hétre találhatunk recenziókat a Népszabadságban, szombatoként 2–2-t. Ha valaki Csiki László: A jósolat című művéről keres anyagot, honnan fogja megtudni, hogy itt a 2005. október 15-i számban található József Tamás írását?

Az Élet és Irodalomban 2000-ben megjelent könyvkritikák feldolgozottsága

Az Élet és Irodalom az irodalmi adatbázisban a legnagyobb tételszámmal szereplő lap. Mégis, ha számról számra megnézzük, hogy mi került be a lapban megjelent kritikák közül az adatbázisba, szinte nem találhatunk olyan számot, amelyből minden benne lenne.

1. táblázat

Az Élet és Irodalomban 2000-ben megjelent könyvkritikák az irodalmi adatbázisban

	1			2			3			4			5			6			7			8			9			10				
	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F	N	Ö	F
1-10	9	5 (2)	4 (2)	9	8	1	9	2 (1)	7 (4)	9	4 (3)	5 (1)	9	5 (2)	4 (2)	8	7 (3)	1	9	4	5	10	2	8 (3)	8	8 (3)	-	8	6	2 (2)		
11-20	9	5 (3)	4 (1)	8	2 (2)	6 (1)	9	3 (1)	6 (2)	9	5 (1)	4 (2)	9	4	5 (4)	7	1 (1)	6 (1)	9	1 (1)	8 (1)	9	5	4	9	1 (1)	8 (4)	8	2 (2)	6		
21-30	8	-	8 (2)	15	9 (6)	6 (3)	8	4	4	9	1	8	8	3	5	8	3	5	8	3	5	9	4	5	8	6	2	10	5	5		
31-40	9	8	1	10	3	7	8	6	2	8	3	5	7	1	6	8	5	3	6	6	-	8	3	5	9	2	7	8	4	4		
41-50	9	2	7	7	5	2	15	6	9	7	1	6	8	5	3	8	3	5	7	2	7	8	-	8	5	4	1	11	3	8		

Megjegyzések az 1. táblázathoz:

Számonként az első oszlopban az látható, hogy az adott számban összesen hány könyvkritika jelent meg (Ö), majd a következő kettőben az, hogy ezek közül mennyi lett felvéve (F), illetve fel nem véve (N) az irodalmi adatbázisban, az Ex libris rovatot annyinak számítva, ahány műről (legtöbbször 4-ről) írtak.

Az alatta levő sorban a 22. számig zárójelben az látható, hogy az irodalmi adatbázisban felvett, illetve a fel nem vett könyvkritikák közül mennyi került be a Webkat.hu-ba.

431 könyvkritika jelent meg a lapban az év folyamán. Ebből az irodalmi adatbázisban 190-et vettek fel, 241-et azonban nem. A kimaradtak közül a Webkat.hu-ba bekerült 35, így a két adatbázisban összesen 225 műről található kritika, 206-ról azonban egyikben sem. Az első 22 számban, amelyet ilyen formában feldolgozott a Webkat.hu, 197 kritika jelent meg, ebből az irodalmi adatbázisban 89 van benne, a Webkat.hu-ban pluszban felvett 35 tétellel együtt 124-et vettek fel, 73-at nem. A további 28 számból, amelyből a WebKat.hu egyet sem vett fel, a 234 kritikából 101 van benne az irodalmi adatbázisban, 133 nincs.

Ha a kritikák szerzői szerint vizsgáljuk az anyagot, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy nagyon sokan vannak olyanok, akiknek egyes írásait felvették, másokat nem, több esetben az Ex librisben szereplő 4 mű közül egyeseket felvesznek, másokat pedig nem. Az volt valószínűsíthető, hogy a dokumentumok tartalma határozza meg, hogy mit vesznek fel és mit nem. Mivel az ismertetett művek többsége Magyarországon megjelent könyv, ezeket meg lehetett keresni az MNB CD-ROM-on.

Azt lehet megállapítani, hogy olyan művet, amely nem az irodalomhoz sorolható, alig vettek fel, a kivételt a 7. számból Bán Zsófia Ex librise jelenti, ahonnan a fényképésszel kapcsolatos négy könyv közül kettő bekerült az adatbázisba (az egyik Nádas Péter: Valamennyi fény című könyve, tehát vannak irodalmi vonatkozásai), a másik kettő azonban nem, továbbá egy, a 133. l-be sorolt mű.

	894.511	82/89	Összesen
(091)	2	-	2
(092)	11	1	12
-121	2	-	2
-14	27	4	31
-2	2	8	10
-293	-	1	1
-3	3	1	4
-31	31	31	62
-312,6	1	-	1
-32	24	3	27
-34	2	4	6
-4	5	3	6
-43	3	-	3
-82	1	-	1
-9	-	-	-
-92	1	1	2
-94	4	3	7
Egyéb	3	3	6
Összesen	122	63	185

A fel nem vett kritikák szakterületi megoszlása főosztályonként a következő volt:

0: 5
 1: 23 (6 más főosztályba is beosztva)
 2: 10 (3)
 3: 28 (6)
 5: 3
 6: 6 (4)
 7: 35 (3), ezen belül 7.03: 4, 73/76: 5, 75: 3,
 77: 7, 78: 10, 79: 6.
 800/809: 3

82: 12

820/899: 21

894.511: 38

9: 23

Ezen kívül voltak még további, be nem sorolt művek (nem Magyarországon megjelentek, nem könyvek).

Az, hogy a nem irodalmi tárgyú művek kritikáit nem találhatjuk meg az adatbázisban, nem meglepetés (bár ezekről is érdekes listát lehetne összeállítani), az viszont igen, hogy irodalomhoz sorolt művek közül is sok olyan volt, amelynek a kritikáját nem vették fel az irodalmi adatbázisba.

82(091)

Bonyhai Gábor összegyűjtött munkái I-II. Balassi, 2000. (A 27. és a 34. számból sem)

820-31

Rowling, J. K.: Harry Potter és a Titkok kamrája. Animus, 2000.

Norfolk, L.: A pápa rinocérosa. Athenaeum, 2000. (2 kritika)

894.511(091)

Szörényi László: Studia Hungarolatina. Kortárs, 1999.

Egyed Emese: Kard és penna. Osiris, 1999.

Angyalosi Gergely: Kritikus határmezsgyén. Csokonai, 1999.

Szilasi László: A Kopereczky-effektus. Jelenkor, 2000.

2. táblázat

Az Élet és Irodalom 2000-es évfolyamában megjelent, az irodalmi adatbázisba felvett kritikák közül az irodalomhoz sorolt művekről szólók szakterületi megoszlása

Lator László: Kakasfej vagy filozófia? Mire való a vers? Európa, 2000.

Füzi László: Lakatlan Sziget I-III. Kalligram, 2000.

894.511(092)

Fried István: Árnyak közt mulandó árny (tanulmányok Baka István lírájáról). Tiszatáj, 1999. Tört pálcák. (Szerkesztette: Wágner Tibor.) Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

Homyik Miklós: Beszélgetés írókkal. Ister, 2000. Beszélgetés Spiró Györggyel 1998-99. Scolar, 2000.

Sturm László: Hagyományok metszéspontján. Források, műfaji klisék és elbeszélésmódok Krúdy Gyula egy regénycsoportjában. Anonymus, 2000. Kortárs magyar írók 1945-1997, I-II. Bibliográfia és fotótár. Enciklopédia, 1998, 2000. Búcsú barátaimtól. Baka István emlékezete. Vál., szerk. és összeáll.: Füzi László. Nap, 2000.

894.511(100)

A határon túli magyar irodalom kislexikona. Fiesta-Saxum, 2000.

A magyar emigráns irodalom lexikona. Argumentum-PIM és Kortárs Irodalmi Központ, 2000.

894.511-14

Nagy Gabriella: Vállalok bérbe sírni. Platinus, 2000.

Szép versek 2000.

894.511-3

Kukorelly Endre: Rom, avagy a Szovjetónió története.

894.511-32

A nő, az más. Vál. és összeáll.: Kőrössi P. József. Palatinus, 1999.

Körkép 2000. Magvető, 2000.

894.511-4

Sándor Iván: Menekülő évek. Búcsú a huszadik századtól. Jelenkor, 2000.

Schöpflin Gyula: Marokszedés. Esszék, tanulmányok és még sok minden más. Argumentum, 2000. Eörsi István két kötetének német fogadtatása.

894.511-92

Martos Gábor: Budapesti levelek. Papirusz Book, 1999.

Bojtár B. Endre: Gazdátlan bűnök. Palatinus, 1999.

Keresztury Tibor: Reményfutam. Keleti kilátások. Magyar Narancs könyvek, 2000.

894.511-94

Polcz Alaine: Az életed, Bíró Berta. Pont, 2000.

Láng György: Terítéken az életem. Kóstoló az én XX. századomból. Vince, 2000. (csak ide osztályozta az MNB)

Az Élet és Irodalom 2000-es évfolyamából 237 rekord került be az irodalmi adatbázisba, addig ennél több csak egyetlen évből, 1997-ből származott (251), néhány olyan év volt még, amelyből nem sokkal kevesebb. A 2000-et követő évek többségében némileg nőtt a tételek száma (2001: 237, 2002: 247, 2003: 319, 2004: 326, 2005: 255), de még a legmagasabb tételszám is jóval elmarad a megjelent recenziók számától, miközben egyéb közleményeket is feldolgoznak, így akármelyik évet vizsgálunk, sok feldolgozatlan anyaggal találkozhatunk.

Mivel 1998 elejétől az Élet és Irodalom anyaga megtalálható az interneten, abban reménykedhetünk, hogy az itt jelzett hiányosságokat más eszköz pótolhatja. Láthattuk, hogy a WebKat.hubban találhatunk olyan tételeket, amelyek az irodalmi adatbázisban nem voltak meg, az I. számból ilyen a Vegyesváltó. Pillanatképek nőkről, férfiakról. (316.37-025.2(439)“199”) és Szilágyi Sándor: A Hétfői Szabadegyetem és a III/III. (3233.22(439)“197/198”(093)), de szinte kizárólag a 2000-es év első feléből, a 22. számig. Az Élet és Irodalom régi webcímének részletére keresve, azt a kritika tárgyszóval kombinálva 97 találatot kapunk, ezek közül 87 2000-es, a többi 10 1998 és 2002 között elszórva található, meg még 4 2033-ból az *es.hu* URL-részletről. A 2000-es 87 között is vannak olyanok, amelyek nem könyvvel, hanem színházi előadással (4) és filmmel foglalkoznak (8), később azonban feladták ezt a próbálkozást.

Az Élet és Irodalommal ellentétben más lapokból továbbra is folytatódott a kritikák feldolgozása, s nem csak időszaki kiadványokból. 2000-től kezdve a Kritika, s azon belül az Irodalom tárgyszót is kapott tételek száma a következő: **2000:** 402, 160, **2001:** 271, 145, **2002:** 523, 291, **2003:** 468, 136, **2004:** 348, 70, **2005:** 96, 18. A csúcspont jelentő 2002-es évben 107 Pilinszky János írása (érthető módon nem időszaki kiadványból), 93 a Balkon, 98 a Színház című folyóiratból származik. Ez utal arra,

hogy jelentős számban nem könyvkritikákról lehet szó, néhány egyéb művészeti ágra utaló tárgyszóval (színművészet, színház, képzőművészet, film vagy filmművészet, táncművészet, festészet). Az irodalmi művekről szóló könyvkritikák között sok olyan van, amelyről a leírás alapján nem lehet megállapítani, hogy milyen műről szól, csak akkor tudjuk meg, ha a közlemény teljes szövegéhez eljutunk. A 2004-es írások közül nézzünk csak meg néhány példát. Lódi Tamás: Dúsuló konklúziók (Rába György kötetéről), Sturm László: Valóságkeresés (Láng Zsolt: A szomszéd nő), Sturm László: Az újjraalapozás igénye (Görömbei András: Csoóri Sándor), Horányi Katalin: Mi veszett el? (Eleanor Perényi: Több veszett el). Szerencsés esetben a kritikák alcíme tartalmazza azt, melyik műről van szó, ha nem, van olyan, amikor közreműködőként (tárgyi melléktétel) kiemelik a szerző nevét (hogy milyen művéről van szó, ekkor sem tudhatjuk meg a leírásból, s ebből következően nem is juthatunk el oda azt keresve), de az is előfordul, hogy egy ismertett személyi monográfia tárgyát emelik ki, nem a szerzőjét. Így, miközben a megjelent kritikák kis része kerül be az adatbázisba, azok sem a műfaj sajátos igényeihez igazodó módon feltárva. Hasonló lehet a helyzet a tartalomjegyzék adatbázisokban, ha az alcímet (az ismertett mű szerzőjét és címét) a lap tartalomjegyzékében nem találjuk meg, csak közvetlenül az adott írásnál, az adatokat pedig mechanikusan a tartalomjegyzékből veszük.

A Vasy Gézánál példaként szereplő művek kritikái és feldolgozottságuk az irodalmi adatbázisban

Vasy Géza 12 irodalmi folyóiratban (Alföld, Életünk, Forrás, Hitel, Holmi, Jelenkor, Kortárs, Kritika, Magyar Napló, Mozgó Világ, Tiszatáj, Új Forrás) vizsgálta meg a 2002-ben megjelent kritikákat. 32 olyan művet talált, amelyről egynél több bírálat is megjelent, ezek közül 15-ről kettőnél is több. Ezek esetében megnézte a 2001-es és a 2003-as év anyagát is, s az innen származókkal kiegészítette az adott művekre vonatkozó kritikák számát. Minden esetben megadta a folyóiratok általa használt kódját is. Ezek az információk megfelelő kiindulópontot nyújtanak ahhoz, hogy a műveknek az irodalmi adatbázisban való feldolgozottságát megvizsgáljuk, bekerült-e minden ezekből a lapokból az adat-

bázisba, s milyen további lapok szolgáltattak még tételeket az adatbázis számára.

Az ez alapján kialakított táblázatban (3. tábl.) a művek sorrendjét Vasy Géza összesített 2001-2003-as adatai adják, de előtte megadjuk a kiinduló, 2002-es számait is. A harmadik oszlopban az irodalmi adatbázisba az adott műről a Vasy Géza által kiválasztott lapokból származó kritikákat szerepeltetjük (előbb azokat, amelyek nála is szerepeltek, majd a továbbiak számát. A negyedik oszlopban az egyéb lapokból származó kritikák számát látjuk, az utolsóban pedig a harmadik és negyedik összegét (igyekeztünk kizárni innen a nem időszaki kiadványokban megjelent és a művekkel kapcsolatos más műfajú írásokat (pl. interjúkat).

Elég bőséges azoknak a lapoknak a listája, amelyekben a kiinduló 12 folyóiraton kívül erre a 15 műre vonatkozó kritikát találhatunk, a következő felsorolásban azt láthatjuk, hogy melyik lapban hány műről és összesen hány írást lehetett találni. Nem meglepetés, hogy az élen az Élet és Irodalom áll, az már meglepőbb, hogy az évente hatszor megjelenő Bárkában a művek több mint feléről lehetett olvasni.

Élet és Irodalom 12–28, Bárka 9–12, Híd 6–7, Irodalmi Szemle 4–5, Magyar Lettre International 3–4, 2000 3–3, Beszélő 3–3, Műhely 3–3, Kalligram 2–6, HVG 2–3, Debreceni Disputa 2–2, Vár Ucca Műhely 2–2, további 19 lapban egy műről egy írás: 168 óra, Árgus, Ezredvég, Föveny, Helikon, Heti Válasz, Irodalomismeret, Korunk, Látó, Literatura, Lyukasóra, Magyar Narancs, Magyar Szemle, Magyartanítás, Pannonhalmi Szemle, Parnasszus, Szépirodalmi Figyelő, Új Holnap, Vigilia.

Ezúttal nem próbálkoztunk azzal, hogy ellenőrizzük, hogy a felsorolt forrásokból minden recenzió bekerült-e az adatbázisba, illetve, hogy még máshol nem jelentek-e meg kritikák a vizsgált művekről máshol. Egyedül azokat az adatokat ellenőriztük, amikor a harmadik oszlop első száma alacsonyabb, mint a második oszlopban szereplő szám, vagyis a lapok átnézése során Vasy Géza találkozott olyan írásokkal, amelyek az adatbázisba nem kerültek be. A biztonság kedvéért a lapokban ellenőrizni kellett ezeket az adatokat a megfelelő évfolyam(ok)ban, egyik esetben sem volt tévedés, elírás Vasy Gézánál, megtalálhatók voltak a közlemények. A 15 mű közül 5 esetében volt ilyen, az adatbázisból kimaradt írás, két esetben egynél több is. A legfeltűnőbb az volt, hogy Thomka Beáta könyvének négy kritikája

	Vasy Géza felmérése 12 lapban		A FSZEK irodalmi adatbázisa		
	2002	2001-2003	Ugyanabból a 12 lapból	Más lapokból	Összesen
Szilágyi István: Hollóidő	6	9	9+4	9	22
Esterházy Péter: Javított kiadás	3	8	8+7	21	36
Rakovszky Zsuzsa: A kigyó árnyéka	3	8	7+3	14	24
GreCsó Krisztián: Pletykaanyu	3	6	6+2	4	12
Závada Pál: Milota	4	7	5+2	8	15
Bodor Ádám: A börtön szaga	3	6	6+1	6	13
Térey János: Paulus	4	6	5+1	9	15
Bartis Attila: A nyugalom	4	5	4+1	6	11
Sütő András: Erdélyi változatlanságok	3	5	5	1	6
Tóth Krisztina: Porhó	4	5	5	5	10
Thomka Beáta: Beszél egy hang	3	4	1	-	1
Tózsér Árpád: Finnegan halála	4	4	3+2	7	12
Bratka László: Felhős	3	3	3	1	4
Kemény István: Hideg	3	3	3+1	3	7
Varga Domokos: Víg játék – végjáték.	3	3	3	-	3

3. táblázat

15 irodalmi, irodalomtudományi mű kritikáinak száma Vasy Géza felmérésében és a FSZEK irodalmi adatbázisában

közül mindössze egy került be az adatbázisba, rangos források (Alföld, Kortárs, Új Forrás) írásai maradtak ki. Ez azt a korábbi tapasztalatot erősíti, hogy a nem kifejezetten szépirodalmi művek kritikáinak valamifajta válogatás alapján jóval kisebb esélyük van az adatbázisba való bekerülésbe, s ez még az irodalomtudományi munkákra is érvényes. Závada Pál regénye esetében a Hittelben és a Jelenkorban megjelent kritikát nem találhatjuk, Rakovszky Zsuzsánál és Tózsér Árpádnál a Forrás, Térey Jánosnál a Jelenkor feldolgozottsága maradt csonka, így ez a jelenség nem korlátozódik 1–2 lapra. (Az irodalmi adatbázisból kimaradt tételek közül egyesek a Webkat.hu-ban megtalálhatók.)

Az összesítő táblázat utolsó oszlopában szereplő számok azt mutatják, hogy a nagy visszhangot, feltűnést keltő művekről meglehetősen sok írás jelenik meg, ezek esetében nem feltételezhető visszaesés a korábbi évtizedekhez képest, a lapok nagy száma miatt talán még növekedést is tapasztalhatnánk. Más kérdés az, hogy mi a jellemző mondjuk egy költő első verseskötetére, itt már valószínűleg sokkal kevesebb ismertetés esik egy műre, könnyen lehet, hogy sok mű teljesen visszhangtalan marad. Erre a jelenségre vonatkozó biztosabb tapasztalatokkal akkor rendelkezhetnénk, ha sokkal megbízhatóbb eszközeink lennének,

mondjuk a 2005-ös évről is olyan alaposági bibliográfia, mint 1975-ről. Mindezek ellenére próbálkozunk azzal, hogy megismerjük egyes művek kritikai visszhangját. Jobbnak tűnik azonban, ha ebben nem hagyatkozunk egy forrásra, hanem különböző egyéb eszközöket is megpróbálunk igénybe venni. Kérdéses azonban, hogy mennyien tudják rászánni az ehhez szükséges időt és energiát.

Esettanulmányok

Tájékozódás három nem irodalmi mű kritikáiról

Az előbbieket alapján kérdés az, hogy milyen esélyünk lehet arra, hogy a nem irodalmi tárgyú könyvek kritikáit megtaláljuk. Három különböző tárgyú művön keresztül próbálom megvizsgálni ezt. (A korábbi vizsgálat adatait 2005. októberének közepén aktualizáltam.)

- ◆ *GYURGYÁK János: Zsidókérdés Magyarországon (Bp. : Osiris, 2001. 788 p.)*

Az első, Gyurgyák János: Zsidókérdés Magyarországon című, 2001-ben megjelent könyve, amely megjelenésekor elég nagy visszhangot váltott ki.

A MATARKA-ban a Cím kulcsszóra való kereséssel, két szó (Zsidókérdés, Magyarországon) kombinációjával 3 találatot kapunk. A Rubiconban Bibó István művének részletei jelentek meg, a Valóságban napvilágot látott írás kapott adataiból nem lehet megállapítani, hogy van-e köze Gyurgyák könyvéhez, a harmadik egy, a Magyar Tudományban megjelent kritika, amely teljes szövegével is elérhető a hálózaton.

A WebKat.hu-ban 6 találatot kapunk, amikor a címben keressük a zsidókérdés szót, Gyurgyák könyve nem jön elő köztük.

Nem meglepő, hogy az IKER adatbázisban a 19 zsidókérdésre és 8 ragozott alakjára elvégzett keresés eredményeként kapott találatok között nincs Gyurgyák könyvéről szóló, Gyurgyáktól találhatunk egy 1999-es tanulmányt a Világosságból.

Az OIK Nemzetiségi adatbázisában a Cím szerint böngészve a zsidókérdés szóra az indexlistán a teljes címekeket láthatjuk.

Zsidókérdés Magyarországon [...]	3
A zsidókérdés Magyarországon [...]	3

Mindkét címváltozat mögött ugyanazokat a tételeket kapjuk meg, ezek között kettő Gyurgyák könyvéről a Magyar Tudományban és a Valóságban megjelent kritika (itt már megállapítható, hogy ez is arról szól), a harmadik Bibó István Zsidókérdés Magyarországon 1944 után című könyvével foglalkozik.

A PRESSDOK-ban a Cím, tárgyszó szerinti böngészés szerint a zsidókérdés szó 175 rekord szerepel, plusz további ragozott alakokat is láthatunk, a Magyarországon szó 10046 rekordban szerepel. A kettőt kombinálva 37 találatot kapunk. Ezeket átvizsgálva próbálhatjuk meg kiválasztani, hogy melyek a nekünk megfelelőek.

A 2000 című lapból származó eddigi találataink száma megtöbbszöröződik, 5 írás esetében a Tartalom mezőben szerepel a „hozzászólás Horváth Iván cikkéhez, mely Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon című könyvének kritikája” szöveg, a hatodik Horváth Iván cikke, ez is a tartalomból derül ki, mert az írás címe A szimmetriakövetelés.

Az Élet és Irodalom 2001. 22. számából Vajda Mihály és Lackó Miklós írását találjuk meg, a Magyar Narancs (jelölése: Magyar Narancs /Új!)

2001. 22. számából Ungváry Krisztiánét, a Magyar Nemzet 2001. május 5-i számából Tökéczki Lászlóét, a Mozgó Világ 2001. 7. számából Pető Ivánét, a Népszabadság május 12-i számából Percz Lászlóét, s van még egy interjú a HVG-ben. Ha harmadikként a Gyurgyák szót is keressük, akkor is pontosan ezt a 14 találatot kapjuk meg, amelyből 12 felel meg kiinduló szempontjainknak. Óvatosságból az elírt változatokat (zsidókéréds, zsidókérédés) is meg kell nézni, de egyik sem ezzel kapcsolatos.

A Googleban a „zsidókérdés Magyarországon” Gyurgyák keresés 177 találatot hoz, ezek közül az első 105-öt nézhetjük meg.

Ezek között a Magyar Tudomány 2001/12. számának tartalomjegyzéke és teljes szövege is előjön, s ugyanígy a folyóiratnak a MATARKA-ban található tartalomjegyzéke is. A Magyar Narancs online változatában (MANCS 2001. 22.) Ungváry Krisztián írását és az erre utaló címlapot is megkapjuk találatként. Az eddig ismert közlemények mellett néhány továbbira is találunk utalást (az Élet és Irodalom címlapján a Ketten egy új könyvről alatt megjelenteket, Bazsányi Sándor publikációinak listáján a 2000 című folyóiratban megjelent írást). Újdonság Borbándi Gyula írása a Hitel 2002. januári számából a lap tartalomjegyzéke alapján, ezt a PRESSDOK-ban is megkaphattuk volna, de ezt a számot épp nem dolgozták fel. (Viszonylag ritkán találkozhatunk ezzel a jelenséggel az adatbázisban.) Teljes szöveggel megtaláljuk a szlovákiai Új Szóban megjelent kritikát <http://www.ujso.com/clanok.asp?vyd=20030416&cl=55564>, s némi meglepetésre teljes szöveggel a Valóság 2002. 12. számából származót (<http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=301&lap=1>). Az apró furcsaság, hogy ha nem a tartalomjegyzék felől közelítve keressük meg, innen nem tudjuk megállapítani, hogy melyik számból is származik, mert az oldalon csak a legújabb szám (a vizsgálat idején a 2005. októberi) adatai láthatók.

Találhatunk nem magyar nyelvű írásokat is, egy német címen egy német nyelvű recenziót (<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/type=rezbuecher&id=1126>),

s egy magyar címen egy német nyelvű ismertetést (<http://www.hungarianbookfoundation.hu/Html/pdf/2002IGER.pdf>).

Az interneten való keresést az egyes napilapok archívumával folytatjuk. A Népszabadság online archívumában megtalálható Percz László 2001. május 12-i írása, amelynek az adatait a PRESSDOK-

ban is láthattuk. (2001. április 11-étől érhető el az archívum, így épp beleférhet.) Hasonló módon a Magyar Nemzetben 2001. májusában megjelent Tőkéczi írást is megtalálhatjuk.

A Magyar Hírlap archívuma kicsit még jobban visszamegy időben, így egy 2001. márciusi írást is meg lehet találni benne. V. Bálint Éva: Eszmetörténeti kötet a zsidókérdésről. Előzetes az MTA Történettudományi Intézete vitájáról, még egy hónappal a könyv megjelenése előtt, amely a PRESSDOK-ban nincs benne, s ha ez még nem is felel meg teljesen előzetes feltételeinknek, hasonló módon megtalálhatjuk a honlapon 2001. április 27-éről Kende Péter írását Egy családregény vége címen, amely a PRESSDOK-ban ugyanúgy nem található meg.

Összességében ezzel a könyvvel kapcsolatban elég jó eredményeket érünk el, még akkor is, ha a viszonylagos teljesség érdekében több forrást is kell használnunk.

◆ *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban.* (szerk. Guglielmo Cavallo, Roger Chartier), Bp.: Balassi, cop. 2000. 419 p.

Mire számíthatunk egy olyan művel kapcsolatban, amely szakmánkban szintén nagy sikert aratott, de olyan általános érdeklődést azért nem, mint Gyurgyák János könyve. Ez a Guglielmo Cavallo és Roger Chartier által szerkesztett, Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban című kötet.

A keresést ezúttal a Google-ban kezdjük, a keresőkérdés a cím eleje: „Az olvasás kultúrtörténete”, 172 találatot kapunk, amelyből 110-et tudunk megjeleníteni.

Az Iskolakultúra 2002/12. számának melléklete, a 2002-es év anyagának repertóriumra kétszer szerepelte a 2002. 1. számban megjelent írás leírását, közvetlenül egymás mellett, mert a bírált művek listáján mindkét szerző alatt felveszik a <http://www.iskolakultura.hu/documents/2002/12/repertorium2002.pdf> címen.

Az EPA-ban is megtalálható az Iskolakultúra tartalomjegyzéke a <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00056/> címen.

A Magyar Grafika 2001. évi tartalomjegyzékében is található egy írást, erről csak valószínűsíthetjük azt, hogy ennek a műnek a kritikája:

78. Ritter P. Tibor Az olvasás kultúrtörténete 2001/4 71
<http://www.pny.me.hu/Html/TartalomMagyarGrafika2001.htm>

A mű sikerét az is bizonyítja, hogy sok irodalomjegyzékben jön elő a címe, kötelező irodalmak jegyzékeiben és hasonlóknak, ezek adják a találatok többségét a Google-ban. A sok találat között találunk eredeti tartalomjegyzéket is, a MATARKA-ban található tartalomjegyzékeket is, sőt még a MATARKA alapján készített metaadatokat is az NDA-ban.

Egyszerűbbnek látszik, ha magát MATARKA-t nézzük meg. Az Iskolakultúra tartalomjegyzéke az egyik, amit megtalálunk, mellette a Magyartanítás 2003. 3. számában Bencsik Vilmos írását. Bár két pedagógiai folyóiratról van szó, a pedagógiai adatbázis különböző változataiban ezek nem találhatók meg.

Az IKER-ben A tea kultúrtörténete, A kínzás kultúrtörténete, A mumifikálás kultúrtörténete is megtalálható a 10 találat között, meg persze A fizika kultúrtörténete (két interjú Simonyi Károllyal), de az olvasás kultúrtörténete nem.

A MANCI-ban a böngészésben a kultúrtörténet szó nem ad semmilyen eredményt, de Roger Chartier nevére keresve a két találat közül az egyik erről a műről szól.

Azonosító: 43994 57178/01 AM02/1

CAVALLO, Guglielmo – CHARTIER, Roger: Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Könyv és megértés [c. ism.] Hajdu Péter = Literatura. 2001. 1. sz. 110-119. p. Raktári szám: 4/01-26
Az ismertetett kiadványt az 55911/00 M tételszámon regisztráltuk
TÁRGYSZAVAK: Olvasás; Olvasástörténet; Recenzió [forma]

A könyvről megkapott egy találat azonban ötletet ad a további kereséshez, a névre való keresésről lemondva is próbálkozhatunk, az olvasás és a recenzió tárgyszavak kombinációjával.

Az így kapott 88 találat között az előbb megtalált mellett még két további láthatunk. (Szerencsére időben be tudjuk határolni a keresést, így tudjuk, hogy a találatok vége felé kell jobban figyelni.) Az egyik Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban jelent meg. Ez a Google-ban való keresés alkalmával akkor jött volna elő, ha érdemesnek találták volna arra, hogy felvegyék a válogatott cikkek közé, mert címe alapján (Egy fontos kézikönyvről és olvasási kultúránk gyökereiről) nem lehetett megtalálni. Ez szerepel a tartalomjegyzékben a lap honlapján és a MATARKA-ban (a nyomtatott lap tartalomjegyzéke alapján), s erre a két forrásra mutat a Könyvtári Intézet szolgáltatása, A könyvtári folyóiratok tartalomjegyzékei <http://www.ki.oszk.hu/konyvtar/tartj/tartjegy.html>

Azonosító: 39698 55696/01 AM 01/1

Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Egy fontos kézikönyvről és olvasási kultúránk gyökereiről [c. ism.] Katsányi Sándor = Kv. kv. könyvt. 10. évf. 2001. 1. sz. 54-58. p. Raktári szám: P 2510

Az ismertelett kiadványt az M tételszámon regisztráltuk

TÁRGYSZAVAK: Olvasás; Olvasástörténet; Recenzió [forma]

A második esetben beigazolódhat a gyanúnk, hogy a Magyar Grafikában valóban erről a könyvről jelent meg kritika.

Azonosító: 43997 57178/01 AM 02/1

Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Az olvasás kultúrtörténete [c. ism.] Ritter P. Tibor = M. graf. 45. évf. 2001. 4. sz. 71-73. p. Raktári szám: 4/01-26

Az ismertelett kiadványt az 55911/00 M tételszámon regisztráltuk

TÁRGYSZAVAK: Olvasás; Olvasástörténet; Recenzió [forma]

Igazságtalanok lennének a MANCI-val szemben, ha azt hinnénk, hogy csak így lehetne ezeket a recenziókat megtalálni. Az adatbázishoz kapcsolódó tezaurusban megtalálhatjuk a Recenzió fogalmát deskriptorként (nem-deszkriptor a könyvismertetés). Böngészéskor pontosan ehhez a formához kapcsolva csak 24 tételt kapunk, míg a Recenzió [forma] alakra 1236-ot, ez utóbbiak jelentik magukat a recenziókat.

Ha rájövünk arra, hogy a kulcsszó fogalma kicsit más jelent, mint elképzeltük, akkor nem próbálkozunk olyan szóval (például kultúrtörténete), amely nem egy kifejezés elején található, ugyanakkor azonban nem csak a teljes kifejezésre kereshetünk, hanem annak elejére, nem is feltétlenül csak teljes szavakra: az Az kulcsszó 180, az Az o 53, az Az olvasás 21, az Az olvasás k pedig 3 találatot eredményez. Ez utóbbi megegyezik azzal a három recenzióval, amit más úton megtalálhatunk. A böngészésben AZ OLVASÁS KULTURTORTENETE A N alak alapján ugyancsak ehhez a háromhoz juthatunk el. Mivel ez az eddig megtalált recenziók közül sem mind jött elő a MANCI-ban (az Iskolakultúra és a Magyartanítás írása), további forrásokban folytatjuk a keresést.

Az OMIKK CIKK-adatbázisában az olvasásra mint a cím szavára megkapjuk a Magyar Grafikában megjelent cikket, bőségesen tárgyszavazva (11 tárgyszóval), csak azt nem tudjuk megállapítani, hogy ez milyen műről szól, illetve azt, hogy ez egyáltalán könyvkritika (talán a kiadvány tárgyszóból megsejthetjük).

Tárgyszavak: informatika; nyomdaipar; könyv;

kiadvány; nemzetközi; kultúrtörténet; média; tudomány; információ; technikatörténet; EU
Egyéb jel.: olvasás

A PRESSDOK-ban (a 2005. 1. lemezen) 12 *kultúrtörténete* van, a kínzás mellett másokkal összekötve is előjön (boncolás, a szerencsejátékok, de kenyér is), olvasás azonban nem szerepel köztük. Van persze 54 olvasás (meg még több ragozott), továbbá vele szoros összefüggésben 26 PISA-jelentés, Chartier azonban sem tárgyként, sem szerzőként nem jön elő.

Csak az Élet és Irodalom 2000-es anyagának átnézése alapján lehet tudni, hogy a 30. számban Almási Miklós írt a könyvről. Ennek a Google-ban való keresés során is elő kellett volna jönnie, ezt az akadályozta meg, hogy a lap honlapján Az olvasás kultúrtörténete nyugati világban formában található meg a címet, két szót véletlenül egybeírva. S mivel korábban a Holmi 2000-es anyagát átnéztük, még arra is emlékezhetünk, hogy a két szerző nevét felsoroltuk a megjelent recenziók közül a sehol meg nem található, kritizált művek eredeti szerzői között. Így e mű kritikái esetében a viszonylagos teljességet is nehéz elérni, a nagyobb teljességet pedig még az összes rendelkezésre álló eszköz átnézésével sem. (Ha nem soroljuk be az összes lehetséges forrás közé az összes számba jöhető folyóirat anyagát.)

◆ *Földényi F. László: Veronika kendője. Múzeumi séták 1992–1997. Bp.: Kijarat, 1998. 133 p. (Teve könyvek)*

Harmadik példánk egy művészeti tárgyú könyvre vonatkozik, Földényi F. László: Veronika kendője című könyvéről az Új Művészet 2000 februári számában (p. 44.) jelent meg kritika Szombathy Bálinttól, erről a lap kézbevétele során szereztünk tudomást. Arra vagyunk kíváncsiak, megtaláljuk-e ezt máshol is, illetve a műről jelentek-e meg további kritikák. (Földényi F. László egyéb műveivel szintén találkozhattunk korábbi vizsgálataink során egyes folyóiratokban a fel nem tárt recenziók között.)

A Google-ban a „Földényi F. László” és „Veronika kendője” kifejezésekre keresve összesen 55 találatot kapunk, ezek közül 19 jelenik meg. A többség valamilyen könyv(kereskedői) jegyzék része, adatok a könyv támogatásáról, de megtaláljuk az Alföld tartalomjegyzékét is az EPA-ban és a MATARKA-ban (benne Halmi Tamás kritikájának

adataival), magának a lapnak a honlapja már eltűnt a hálózatról. Hogy milyen címen volt valamikor elérhető, azt még megtudhatjuk:

<http://www.debrecen.com/alfoldszerkesztoseg/1999/9912.html>
 Alföld, 1999. december 109. o.
 HALMAI TAMÁS: A kockázat művészete (Földényi F. László:
 Veronika kendője)

A MATARKA-ban 8 cikk szerepel Földényi F. Lászlótól mint szerzőtől, 2 címben szerepel a neve, ezek közül az egyik az Alföldben megjelent kritika.

Az IKER-ben tárgyszóként a szerző nevére keresve 13 találatot kapunk, ezek között két művéről találhatunk terjedelmes tanulmányt, az egyik Dornbach Márton írása a Holmiban (2000. 3. sz. p. 357-368.) a Heinrich von Kleist című művéről, a másik a Kortársban jelent meg (1994. 8. p. 103-109.) Eisemann Györgytől A lélek szakadéka című könyvről, így lehetett volna esély arra is, hogy a Veronika kendőjéről is találjunk ilyeneket.

A WebKat.hu-ban 34-szor szerepel személynévként neve az alábbi lapokból: Alföld, Balkon, Élet és Irodalom, Filmvilág online, Jelenkor, Kritika, Lettre (a Magyar Lettre Internationale ott használt címváltozata), Metropolis, Tiszatáj, ezek közül 30 esetben ő a szerző, a maradék négy közül az egyik egy Lettre-beszélgetés (a másik két résztvevő Forgách András és Márton László volt) Kleistről, ahol ők közreműködők, egy másik Sándor Iván írása róla az Élet és Irodalomból, mellettük egy vele készített interjút találunk a Kritikából, s 2004-ből egy recenziót A gömb alakú torony művéről (a leírásban névelő nélkül szerepel a cím). (Az ő írásai között volt könyvkritika és fotókiállításról szóló kritika is.)

Bár ebben az esetben egy művészeti tárgyú könyvről kerestünk, s az Irodalmi adatbázisról láthattuk, hogy milyen mértékben korlátozódik az irodalmi anyagra, mégis érdemesnek láttuk megpróbálni ezt is. Szerzőként 72 tételben szerepel Földényi, ezek között valóban elsősorban irodalmi tárgyúak vannak, de van köztük filmhez és színházhoz kapcsolódó is, s itt találjuk meg műveit és azokhoz kapcsolódva a róluk szóló írásokat is.

Pontosabban a könyveihez kapcsolódó tételek esetében reménykedhetünk benne, hogy azokhoz kapcsolódnak kritikák. Vannak a listán olyan művek, amelyekre ez nem érvényes, ezeknek csak a kiadási adatait ismerhetjük meg (Defoe világa, A tágra nyílt szem, A túlsó parton : esszék 1984–1989), de a

többinél valóban van legalább egy róla szóló írás. A gömb alakú torony (2), Heinrich von Kleist: A szavak hálójában (1), Légy az árnyékom!: Sophie Calle (1), A lélek szakadéka (4), A medúza pillantása (2), s utolsóként a Veronika kendője című kötete, s erről egy ismertetés az Élet és Irodalom 1998. 23. számából. Ez épp megtalálható az interneten is ez alapján, mert a lapból 1998-ból a 15. szám anyaga az első, amely megvan ott.

Az Irodalmi tárgyszó és Személyről mező alapján Földényi F. László nevére keresve ugyanazt a 11 találatot kapjuk meg (érthetően, mert a Személyről az Irodalmi tárgyszó szűkítése), ezek között a Veronika kendője című műről szóló írást találjuk meg, továbbá A medúza pillantása című könyvről szóló egyik írást, a többi nem, így ha biztosak akarunk lenni a dolgunkban, akkor a szerzőként való keresést kell választanunk akkor is, amikor a műveiről akarunk keresni.

A Kortárs Irodalmi Adattárban

(<http://www.kontextus.hu/kia/kia.php?ID=175&action=full>) (amelyben 2002-es a legfrissebb adat) nemcsak műveinek felsorolása között található meg a Veronika kendője, hanem műveiről is szerepel összesen 9 írás, köztük van az Élet és Irodalomban megjelent is, csak az nem derül ki, hogy arról szól, mert hol megadják, melyik műről van szó, hol nem. Az Új Művészetben megjelent kritikát semmilyen eszközben nem sikerült megtalálni, ha nem abból indultunk volna ki, nem is szerezhettünk volna tudomást létezéséről. Mivel ezt a folyóiratot messze a legteljesebb mértékben az IKER dolgozta fel, a jövőben még kevésbé reménykedhetünk.

Két új, sikeres regény kritikái

(Závada Pál: A fényképész utókora és Spiró György: Fogság)

Az eddigi tapasztalatok szerint a szépirodalmi művek kritikáinak megtalálásával kevesebb gondunk lehet. Ennek lehetőségeit két, a közelmúltban megjelent és nagy sikert aratott regény példáján próbáljuk megvizsgálni. Az egyik Závada Pál harmadik regénye, A fényképész utókora (Bp., Magvető, 2004., 413 p.), a másik Spiró György: Fogság (Bp., Magvető, 2005., 770 p.) című regénye.

Ezen példák esetében természetes, hogy a keresést a FSZEK irodalmi adatbázisával kezdjük, mivel

először a könnyen megtalálható anyaghoz szeretnénk hozzájutni. 2005. szeptember 25-e óta szerencsére ezt valóban meg is tudjuk tenni. Ekkor frissítették utoljára az adatbázist, akkor kerültek be a két regényre vonatkozó tételek, ezt megelőzően, a 2005 februárjában sorra került frissítést követően nem volt róluk semmi az adatbázisban, így abban az időben, amikor a legnagyobb érdeklődés mutatkozott irántuk, más forrásokkal kellett próbálkoznunk.

Most azonban Závada regényéről már elég sok, összesen 10 kritikát találhatunk időrendben: Élet és Irodalom 2004. 46. sz., Bárka 2005. 2. sz., Tiszatáj 2005. 5. sz., Beszélő 2005. 5. sz., Kritika 2005. 6. sz., Alföld 2005. 7. sz., Vigilia 2005. 7. sz., Jelenkor 2005. 7–8. sz. (2 írás), Hitel 2005. 8. sz., A Személyről való keresés során megtalálhatjuk a Kalligram 2005. július-augusztusi számában megjelent írást, amely két másik irodalmi mű mellett foglalkozik ezzel is. A két keresés halmazában közös a Bárkában megjelent kritika és Nádra Valéria interjúja a Kritikából.

A Google-ban keresve többségükről tudomást szerezhetünk, az Élet és Irodalom, a Bárka és a Hitel honlapján teljes szöveggel, a Kritikában megjelent írást egy másik honlap vette át (www.sofar.hu). Más lapoknak a tartalomjegyzékéig jutunk: Tiszatáj, Jelenkor (pár hónap múlva a teljes szöveg is várható), Alföld (a www.kultura.hu honlapon a Megjelent a júliusi Alföld cím alatt). A „Závada Pál” „A fényképész utókorá” kereséssel elsőre 1830 találatot kapunk, de 106 átnézése során jutunk ehhez a 8 adathoz. Egyedül a Beszélőben és Vigiliában megjelent írásról nem szerzünk tudomást, továbbá a másik listán szereplő Kalligramról.

Vannak azonban olyanok, amelyek újdonságot jelentenek. Kevésbé meglepetés, hogy a Szépirodalmi Figyelő 2. számában és a februári Hídban is jelent meg recenzió a műről (ezek a lapok az irodalmi adatbázis által feldolgozott források közé tartoznak, így talán később még sor is kerülhet a feldolgozásukra), pontosabb adatok nélkül szerezhetünk arról tudomást, hogy Takács Ferenc írt a könyvről a Népszabadságban (a Hunlit, a Magyar Könyv Alapítvány több-nyelvű irodalmi adatbázisa idézi hosszan a <http://hunlit.hu> oldalon), a Magyar Narancsban a regényről a szerzővel készített interjú teljes szövege is olvasható. Nagyobb meglepetés a Medical Tribune (www.medical-tribune.hu), az írás teljes szövegével. Valószínűleg ezt is inkább a weben olvassák, de vannak kifejezetten webes források is (a Kontextus.hu: <http://www.kontextus.hu> és

a [readme.cc: http://www.readme.cc/main.php/hu](http://www.readme.cc/main.php/hu) oldalakon).

Spiró György regénye esetében (talán a későbbi megjelenés miatt) 2005. októberében rövidebb a kritikák listája (Élet és Irodalom, 2005. 15. sz., Heti Válasz 2005. 18. sz., Mozgó Világ 2005. 5. sz., Magyar Narancs 2005. 21. sz., 168 óra 2005. 31. sz., Életünk 2005. 9. sz.) a Személyről keresési módban is találunk három interjút a regénnyel kapcsolatban hetilapokban (168 óra, HVG, Élet és Irodalom).

A Google-ban való keresés látszólag kisebb eredményt hoz, mint Zavadánál, 798 találatot szemben az ottani 1830-cal, de itt 167 végignézése után kapjuk meg azt a szöveget, hogy „A legmegfelelőbb találatok megjelenítése érdekében a találatokban nem szerepel néhány olyan bejegyzés, ami nagyon hasonlít a(z) 167 megjelenítettre”. A nagy különbséget a regény oldala (<http://www.fogsag.hu>) és azon belül a sajtószoza (<http://www.fogsag.hu/sajtószoza.htm>) jelenti, ezen belül fordított időrendben a regényhez kapcsolódó írásokból kapunk részleteket, ahonnan a teljesebb forráshoz is el lehet jutni. Nemcsak kritikákat találhatunk itt, hanem például a könyvfesztivállal kapcsolatos előzetes írásokat és tudósításokat (amelyekben természetesen szó volt a műről). A Sajtószozában természetesen megvan az adatbázisban talált tételek többsége (a Mozgó Világban és az Életünkben megjelent hiányzik, ez utóbbi talán hangvétele miatt).

A Magyar Hírlap lapozgató rovatából, a Kritika 2005. július-augusztusi számának ismertetéséből szerezhetünk tudomást a két ott megjelent hosszú írásról. (Míg az Életünkben a szeptemberi szám anyaga is bekerült az adatbázisba, a Kritikából a júniusi az utolsó, így még mintegy fél évet várni kell, hogy az adatbázisban is láthassuk ezek adatait.)

Ugyanakkor olyan sok további közleményt találunk a regénnyel kapcsolatban, hogy itt most nem is látszik érdemesnek és lehetségesnek minden részletes adatukkal megadni őket, csak azokra a forrásokra utalni, amelyben megjelentek. Vannak köztük nyomtatásban is megjelenő lapok: Elle.hu (interjú), Magyar Hírlap 2005. május 14., Magyar Nemzet július 16. (interjú), Medical Tribune, Nyugati Jelen, Új Ember, Új Könyvpiac. Kifejezetten internetes források: Origo, április 26., Litera.hu (nagyinterjú a szerzővel a regényről) Kultúra.hu (interjú), A szólás szabadsága (interjú), Terasz.hu (interjú), s bizonyára még továbbiakat is lehet találni.

E művel kapcsolatban a PRESSDOK-ban is találhatunk három közleményt a következő for-

rásokból: Élet és Irodalom, 2005. 21. sz., Magyar Hírlap 2005. május 14., Népszabadság 2005. április 7. A példák azt mutatják, hogy izgalmas nyomozómunkát végezhetünk akkor, amikor viszonylagos teljességgel akarunk megtalálni kritikákat. Valós szituációban nem valószínű, hogy sokan vállalkoznának ilyen, minden lehetséges eszközt felhasználó keresésre, az sem valószínű, hogy az olvasóknak lenne türelme kivárni, amíg erre sor kerül. Mit lehetne tenni ahelyett, hogy vagy nagy energia-befektetéssel korántsem biztosan teljes eredményre jutunk, vagy le is mondunk a próbálkozásról? Olyan eszközre lenne szükség, amely lehetővé tenné, hogy gyorsan és hatékonyan kereshessünk.

Nemzetközi példák recenziókat feldolgozó eszközökre

Hogy nem lehetetlen ilyen eszköznek a létrehozatala, arra vonatkozóan két nemzetközi példát mutatok be, amelyek egyben a feltárás mélységében is két véglelet képviselnek.

Book Review Index (BRI)

Az egyik a DIALOG-nál elérhető adatbázis, a Book Review Index (File 137), amelynek előállítója a Gale Research, Inc. Több mint 4 millió kritikát tartalmaz körülbelül 2 millió könyvről és időszaki kiadványról, 1969-től közel 500 folyóiratról és újságból az összes ott megjelent kritikát. (Az utóbbi időben azonban lelassult vagy leállt, az utolsó frissítésre 2004 májusában került sor, így több mint másfél évvel a 2003-as korábbi vizsgálódásokhoz képest nem történtek lényeges változások az egyes példákhoz tartozó eredményekben.) Az adatbázis anyaga sokkal egyszerűbb, mint ahogy azt elképzelnénk. A rekordok a feldolgozott forrásról a szerzőt és a címet tartalmazzák, a kritikáról pedig a folyóirat címét, évfolyamát és az oldalszámot. A feldolgozott forrásoknak köszönhetően a BRI nagyon sok szakterület anyagát tartalmazza, (általános, természettudományok, társadalomtudományok, human tudományok, művészetek, üzlet). A találati halmaz szerző, a folyóirat címe, a kiadás éve és a cím szerint rendszerezhető.

Esterházy Péter műveire vonatkozóan 57 kritikát találhatunk az adatbázisban, a legújabb a Javitott

kiadás: A Kitomott Hattyu (2), A Little Hungarian Pornography (7), Bevezetes A Szepirodalomba, Daisy: Opera Semiseria Egy Felvonásban, Egy No, Fuggo, Fuharosok, Hahn-Hahn Grofno Pillantasa, Harmonia Caelestis, Helping Verbs of the Heart (7), Hrabal Konyve (2), Javitott kiadas, Ki Szavatol A Lady Biztonsagaert?, Kis Magyar Pornografia, She Loves Me (6), Termelesi-Regeny, Termelesi-Regeny (Kissregeny), The Book of Hrabal (11), The Glance of Countess Hahn-Hahn (9), Wer Haftet Fur Die Sicherheit Der Lady?

A lapok, amelyekben ezek megjelentek:

American Book Review, Bloomsbury Review, Booklist (3), Kirkus Reviews (5), Library Journal (2), Los Angeles Times Book Review (5), New Republic, New Statesman & Society, New York Review of Books 5, Observer (London), Publishers Weekly 4, Reference & Research Book News, Spectator, Times Educational Supplement, Times Literary Supplement (5), Translation Review Supplement (2), World & I, World Literature Today (14)

Nádas Péter 48 tétellel szerepel, tehát Esterházyhoz hasonló a mennyiség, Kertész Imrénél azonban csak 19 tételt találunk, ezek közül 15 két mű angol nyelvű kiadására vonatkozik: Fateless (Sorstalanság) 10, Kaddish for a Child Not Born (Kaddis a meg nem született gyermekért) 6, míg három magyar nyelvű műről van egy-egy írás, itt a magyar cím szerepel, de természetesen ékezetek nélkül: Galyanaplo, Kaddis A Meg Nem Született Gyermekert

A magyar szerzők közül Konrad György az, akinél a legtöbb tétellel találkoztam, 146 esetben Konrad, George, míg összesen négyszer Konrad, Gyorgy névalakban. Ez a szám azt jelenti, hogy egyes művekről is sok kritika található, az A Feast in the Garden esetében ez 18 rekord 17 lapból (Book World, Booklist, Kirkus Reviews, Library Journal, London Review of Books, New Leader, New Republic, New York Review of Books, New York Times (Late Ed.), New York Times Book Review (2), Observer (London), Partisan Review, Publishers' Weekly, Times Literary Supplement, Tribune Books (Chicago), Village Voice Literary Supplement), a The Intellectuals On The Road To Class Power (Magyarul: Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz) című Szelényi Ivánnal közösen írt könyvről még ennél is több, 19 kritika található meg az adatbázisban. (A tételek egyszerűségét

az bizonyítja talán legjobban, hogy csak Konrád van feltüntetve szerzőként, Szelényi Iván nem, ő összesen 12 tétellel szerepel az adatbázisban.)

Néhány további magyar szerző: Krasznahorkai László 9, Márai Sándor 45, Mészöly Miklós 4, Orbán Ottó 10, Petri György 17, Szabó Magda 5, Szilágyi Domokos 1. Kosztolányi Dezsőnél úgy találunk összesen 8-at, hogy egyet Dosztojevszkij közelében látunk meg Dosztojanovi formában, a Kosztolányi előtt pedig még egy könnyebben meglátható Kosztolányi szerepel. Adból csak Cecilia Mary, Julia M., Peter és Ronald W. található az adatbázisban.

Ahhoz, hogy a magyar számadatokat viszonyítani tudjuk, érdemes a világirodalom néhány alkotójával összevetni őket.

Dosztojevszkij nagyrészt nem az elírások, hanem az átírások különbözőségei miatt szerepel hétféle alakban

(DOSTOEVSKII, FEDOR MIKHAILOVICH 55, DOSTOEVSKII, FEDOR MILHAILOVICH 1, DOSTOEVSKY, FYODOR 59, DOSTOJEVSKY, FYODOR 1, DOSTOJEVSKY, FYODOR 2, DOSTOJEVSKY, FYODOR 104, DOSTOJEVSKY, FYODOR 1),

összesen 223 tétellel. Ez az eddigiekhez képest magas talán, de nem Dickens 781-éhez viszonyítva. A ma élő, gyakran a Nobel-díjra esélyesként emlegetett amerikai írónál ennél is még nagyobb értékeket találunk, Philip Roth 974, John Updike 1385 kritikával szerepel, az általam nagyon kedvelt William Styronnak viszont csak 195 jutott, ezt Murakami Haruki is felülmúlja 240-nel, nem beszélve Mario Vargas Llosa 441 és Milan Kundera 454 kritikájáról, Hrabal viszont 100 alatt maradt (97 + 1 Bohumi névalakkal). A friss Nobel-díjas Harold Pinter 122 tétellel szerepel. Természetesen hosszan lehetne sorolni a további példákat.

Book Review Digest Plus (BRD+)

A Book Review Digest Plus az H. W. Wilson cég klasszikus nyomtatott eszközének nagy mértékben bővített változata. Az erre vonatkozó számszerű adatok 2003 végéről származnak, amikor egy hónapos kipróbálásra kaptam jelszót a cég néhány adatbázisához, köztük szakterületünk egyik fontos eszközéhez, a Library Literature-höz (ma már Library Literature & Information Science), így az ezután következőkben használt jelen idő 2003

végére vonatkozik, de nem lett volna szerencsés mindent múlt időbe tenni. (A két adatbázis között az a közös, hogy tudomásom szerint egyik sem érhető el rendszeres szolgáltatásként Magyarországról, a az elsőről a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 2003. 5. számában jelent meg A Wilson kiadó könyv- és folyóirat-tartalom szolgáltatása címen írás: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1985&issue_id=55.)

A Book Review Digest már évtizedek óta a könyvkritikákról való gyors tájékozódás eszköze. (Aki még korábbi évtizedek anyagáról akar tájékozódni, az örömmel fedezheti fel a Wilson-cég honlapján ennek előzményét, a Book Review Digest Retrospective: 1905-1982-t: http://www.hwwilson.com/databases/brdig_reto.htm.) 109 fontos, könyvkritikákat tartalmazó időszaki kiadványt dolgoz fel, köztük a legfontosabb napilapokat és magazinokat épp úgy, mint az olyan, kifejezetten könyvkritikákat tartalmazó folyóiratokat, mint a Booklist, Choice és Kirkus. A bibliográfiai adatokon kívül a BRD+ részleteket is tartalmaz a kritikákból.

A BRD+ 11 másik Wilson adatbázisból is átveszi a könyvkritikákat (köztük a Library Literature & Information Science-ből). Attól függően, hogy az eredeti adatbázisban hogyan szerepelnek, közölhetnek a bibliográfiai adatok mellett a kritikákból részleteket és teljes szöveget is. Az adatbázis az általános forrásokat így kiegészíti specializáltabb eszközökkel, a kritikák száma 1,2 millió fölé nőtt több mint félmillió könyvről.

Minta a

<http://www.hwwilson.com/print/BookReviewDigest.pdf> címen nézhető meg.

A Wilson cég pontos listát ad a feldolgozott folyóiratokról, megadva azok címét, ISBN számát s azt, hogy mikortól indexelik az adott lapot, illetve azt is, hogy mikor fejezték be feldolgozását. A folyóirat címére kattintva azt is megtudhatjuk, hogy melyik számokat dolgozták fel (a legújabb számtól kezdve), azt is megadják, hogy az adott számból hány rekord került be az adatbázisba. Az adott folyóiratot feldolgozó adatbázisra előfizetők egy kattintással meg is kaphatják ezeket a tételeket. A Times Literary Supplement esetében ez egy elég hosszú, 30 oldalas lista 1980-tól 2003. november 28-ig, jóval több mint 1000 folyóiratszámról. (Ez arra utal, hogy mindössze kb. 1 hónap az átfutási idő a feldolgozásban.) A novemberi számokból 30, 22, 56, és 23 tételt vettek át.

A lista összesen 118 címet tartalmaz (a címvál-

tozásokat levonva 109-et), ebben benne vannak a jelenleg is feldolgozottak mellett a megszűnt és a más okokból kihagyott lapok is.

Ugyanezt akármelyik adatbázisról megtudhatjuk, de kérhetjük együtt az összes adatbázisban feldolgozott lapok meglehetősen hosszú listáját, 162 oldalon 8055 cím szerepel, a változatok leszámításával 6815. (Szerencsére ezt sem megszámlolni kellett, hanem ők maguk közlik.) Ha egy folyóiratot több adatbázisban is feltárnak, akkor számonként megtudhatjuk, hogy melyik adatbázisba hány tétel került be.

A megjeleníthető adatok teljes listája: A folyóirat teljes címe, A kiadó teljes címe, ISSN, Tárgy, Az indexelés kezdete, az indexelés vége, a teljes szöveggű anyag felvételének kezdete, befejezése, lektorált, embargó (bizonyára az, hogy korlátozva van-e, mennyi idő után lehet hozzáférni), elsődlegesen melyik adatbázisban dolgozzák fel, a képi formában (page image) való felvétel kezdete és vége, nyelv, a megjelenés gyakorisága, a kiadó webcíme, a lap és feldolgozása változásának története.

Böngészés 18 mezőben lehetséges. Egyes esetekben ez csak korlátozott számú választási lehetőséget jelent. Abstract indicator (van-e referátum, Y) Children's literature (gyermekirodalmi mű), Document type (6 különböző), Fiction indicator (szépirodalmi műről van-e szó, lehetőségek: fiction, nonfiction (az utóbbiból van sokkal több), Review text indicator (a kritika szövege is elérhető-e) További fontos szempontok: Author, personal, Country of publication, Language of document, Publication year.

A Basic search kétféle lehetőséget kínál, természetes nyelvi és a Boole-operátorok segítségével végzett keresést (Natural language search, Boolean search). Itt nem ajánlanak fel semmilyen mezőt, s nem is kell ezzel törődni.

A haladó keresésben (Advanced search) 24 különböző mezőben lehet keresni, tehát valamivel többen, mint amennyi böngészhető, egyszerre három sorban maximum hármat lehet összekapcsolni a három logikai operátor segítségével, ez kiegészül még korlátozási lehetőségekkel, idő szerint meghatározhatjuk, hogy bármely év anyagában akarunk-e keresni, az elmúlt 12 hónapban, vagy meghatározott évtől évig, szűkíthetjük a korábban említett 6 dokumentumtípus szerint, az ennél több (28) kategóriát szolgáló fizikai leírás (physical description) valamelyikére, s meghatározhatjuk, hogy dátum, relevancia vagy valamilyen egyéni beállítás szerinti sorrendben akarjuk a találatokat

megkapni.

Meglepő, hogy bár a rekordokban megtalálható a nevük, a kritikák szerzői szerint nem lehet keresni.

A találatok száma mást jelent, mint a Book Review Index esetében. Ha szerzőre keresünk, akkor azt tudhatjuk meg, hogy az illetőnek hány művéről jelent meg kritika, de egy műről természetesen többet, egy sorban megadva az alapadatokat (a folyóirat címe, megjelenési idő), erre kattintva kapjuk meg a részletes leírást.

Esterházy Péter esetében a 6 találat összesen 18 kritikát jelent, a megjelenés időrendjében, a legújabbtól haladva: Harmonia caelestis, The glance of countess Hahn-Hahn (down the Danube), She loves me (5), A little Hungarian pornography (4), The book of Hrabal (5), The helping verbs of heart (2).

A folyóiratok, amelyekben megjelentek:

American Book Review, Booklist, Chicago Review, Library Journal (2), New Statesman & Society, The New Republic, The New York Review of Books, The New York Times Book Review (5), The New Yorker, The Times Literary Supplement (2), World Literature Today (2).

Két esetben (a két legújabb írásról van szó) a kritika teljes szövege is elérhető, 8-szor pedig részlet belőle.

Nádas Péter is 6 találattal szerepel, de ez valójában 4 művet jelent, mert a The end of a family story és az A book of memories két különböző kiadással szerepel, összességében azonban a kritikák száma valamivel magasabb, 21. Kertész Imre 2 találattal szerepel, mindkettő a Sorstalanság (Fateless), az egyik az 1992-es kiadás 5 kritikája, a másik meg nem határozott kiadásról (valószínűleg általában a műről) egy 2003 szeptemberi írás The New York Review of Books-ban.

Konrad György 7 művel szerepel, a legtöbb kritika, 9 az A feast in the garden 1992-es kiadásáról szól. A kritikák teljes száma 33, tehát jóval alacsonyabb, mint a másik adatbázisban. Gyurgyák János korábban vizsgált könyvről is találunk egy kritikát a Foreign Policy 2002-es évfolyamából. Roger Chartier neve alatt a legújabb találatokat könyvünk 1999-es, angol nyelvű kiadásáról kapjuk meg (A history of reading in the west), összesen 5-öt. Földényi F. László nem szerepel az adatbázisban.

Igazából akkor érezhetjük az adatbázis használatának könnyűségét, amikor ugyanarról a műről számos kritikát láthatunk együtt egy kattintással, John Updike vagy Philip Roth esetében az 52 és 26

találát csak a művek illetve kiadások számát jelenti, gyakran 20-25 kritikát találhatunk egy-egy műről. (Ha 10-nél több találatusunk van, akkor 10-esével kapjuk meg azokat.)

Tárgyként is kereshetünk az egyes személyekre, ilyenkor nem egy adott munkájukkal, hanem a munkásságukkal kapcsolatos közleményeket kapjuk meg, olyan műről is találunk kritikákat, amely két kiválasztott szerzőnkkel együtt foglalkozik (Searles, G. J.: *The fiction of Philip Roth and John Updike*).

A nyelv szerinti keresésnél természetesen tekintendő, hogy a művek többsége, több mint 500 000 angol, magyar 49 található. Ezek közül a legújabbak a Könyvtári Figyelőből származtak, a két legújabb Sebestyén György: *Légy az információs társadalom állampolgára!* című könyvéről és a *Negyvenéves a szombathelyi könyvtárosképzés: Tanulmányok az oktatásból és a szakma gyakorlatából* című kötetről szolt, de a régebbiek között is találhattunk könyvtári témájúakat, ilyen a *Library Quarterlyben* 1985-ben az RMNY-ről és *A periodikumok használatának alakulása az akadémiai könyvtárban: 1966, 1973, 1980* című kötet.

A kiadás helye (Country of publication) 153 találatot ad Magyarországra, a legújabbakat a CEU adta ki, a régebbiek a között az Akadémiai Kiadó kiadványai találhatók meg nagyobb számban.

Megfontolások a recenziók jövőbeni magyarországi feltárásával kapcsolatban

Megnéztünk sok magyar példát, teljes mértékben követendőket nem találtunk köztük, de azért ezek is alkalmasak lehetnek annak megítélésre, hogy mi az, amit ne csináljunk úgy, mint eddig, s az eddigi gyakorlat milyen részletei lehetnek érdemesek a folytatásra. A külföldi példák is adhatnak ötleteket. Mindenképp meg kell próbálni valamiféle összegzést adni. Valamelyik meglevő eszközt kellene folytatni, némi változtatásokkal, vagy inkább valami teljesen újat kellene indítani?

Írásom végső lezárásának idején jött még egy összehasonlítási lehetőség. A Szépirodalmi Figyelő legújabb, 2005. 5. számából (a kéthavonta megjelenő folyóiratot a benne található Szépirodalmi bibliográfia lehet különösen érdekes számunkra, az irodalmi anyag feltárásában ez egy másik téma, amit nem itt tárgyalok részletesen, de persze itt is

találhatók feltárandó recenziók) lehetett megtudni, hogy megjelent a Buda Attilától a Magyar irodalmi repertórium 2003 című kötet¹⁰. Mivel a folyóiratban 2003 közepétől lehetett megismerkedni az időszaki kiadványokban megjelent szépirodalmi művek bibliográfiai adataival, az első félév anyaga teljesen újdonságnak számít. Ugyanakkor azonban már régóta ígérték, hogy az éves kötetben kritikák és tanulmányok is lesznek. Ennek szükségessége kérdésesebb volt számomra, mivel minden sokszor kimutatott hiányossága ellenére van erre specializálódott eszköz, a FSZEK irodalmi adatbázisa, ahogy ezt annak címe (*Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája*) is tükrözi. A hirdetés alapján a Szépirodalmi bibliográfiához képest az éves bibliográfia új fejezetei a 9. Kritika, recenzió, ismertetés; 10. Tanulmány; 11. Irodalmi múlt, dokumentumok. Igyekeztem minél gyorsabban beszerezni a kötetet, hogy megismerjem, szerencsére nincsenek olyan maradékképzési feladataim, mint a könyvtáraknak.

A kötet 9273 tétele önmagában tiszteletet parancsol. A nagy többség (8132) természetesen a szépirodalmi műveket jelenti, ezen belül is messze a legtöbb a vers (6164). Az utolsó három csoport (a kötetben már nincsenek beszámozva) 1141 tételéből 736 a Kritika, recenzió, ismertetés csoportba tartozik. Az irodalmi adatbázisban 2350 tételt találunk 2003-ból, ezekből 2306 származik időszaki kiadványokból, a maradék 44-ből 19 színházi előadás, 25 film adata. (Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy tanulmányköteteket nem dolgoztak fel ebből az évből, csak azokra nem lehet keresni a megjelenési idő szerint.) Mivel szépirodalmi művek feltárására csak kivételes esetekben, tartalmuk miatt kerül itt sor, így kétszer annyi tétel származik időszaki kiadványokból, mint a Magyar irodalmi repertórium 2003 utolsó három fejezetében. Ez alapján kérdéses lehetett, hogy mi újat tud hozni a bibliográfia, azt is figyelembe véve, hogy a forrásaként szolgáló 62 lap közül csak nem 3 nem szerepel az adatbázisban feldolgozottak között (A Dunánál, Szörös Kő, Várad). (Talán nem is sportszerű egy hosszú ideje létező adatbázist egy munkaidőn túl készülő vállalkozás melléktermékével vetni össze, ha a fő terméknek a folyóiratokban megjelenő szépirodalmi alkotások összegyűjtését tekintjük.) Az is közös a két eszközben, hogy a napilapok anyagának feltárásáról (az adatbázis esetében szinte) teljesen lemondtak.

A Kritikák, recenziók, ismertetések című rész

– ahogy a bibliográfia minden többi része is – a kritikák (s nem a közleményekben ismertetett művek) szerzői szerint van elrendezve. Ez nem könnyíti meg az egyes művek kritikáiról való tájékozódást, mert azt csak a névmutató alapján lehetséges. Ugyanakkor azonban így könnyebb a kritikák szerzőinek neve alapján történő összehasonlítás. Az anyag mennyisége alapján nem vállalkoztam arra, hogy az egészet tételről tételre összehasonlítsam, hanem mintaként az első 100-at néztem meg, tehát a betűrend elején szereplő szerzők írásait, Ács Gábortól Bódi Katalinig, a 8133. tételtől és 8232.-ig. A 100 közül egy jelent meg csak olyan lapban, amelyet nem dolgoznak fel az adatbázisban (8181., Várad), így az összes többiről elképzelhető lehetett volna, hogy szerepel az adatbázisban is. Ehhez képest nagy meglepetés, hogy csak 54 volt meg mindkét forrásban, vagyis 45 hiányzott az adatbázisból. Meg kellett természetesen a fordítottját is nézni, tehát azt, hogy ezektől a szerzőktől hány olyan könyvkritika került be az adatbázisba, amely a bibliográfiából hiányzik. Itt is ki kellett zárni azokat, amelyek esetében nem elvárható, hogy szerepeljenek a bibliográfiában. Egy olyan lap volt, a részben magyar, részben világirodalmi művekről szóló kritikákat is megjelentető Magyar Narancs, amely nem szerepel a bibliográfia forrásai között, a későbbi évek köteteibe talán majd bekerül, megérdemelné. Az Élet és Irodalomban is írtak külföldi művekről, ezek sem jelenthettek összehasonlítási alapot a Magyar irodalmi repertórium 2003-mal. Ezeket kizárva, tehát teljesen azonos kategóriákat vizsgálva 26, magyar irodalmi művekkel foglalkozó, csak az irodalmi adatbázisban megtalálható tétel maradt.

A kapott adatokat többféle szempont szerint bontva lehet összefoglalni (a kritikák és az ismertetett művek szerzői, a folyóiratok, amelyben szerepelnek), három csoportba sorolva a tételeket (a mindkét eszközben megtalálható tételek mellett a csak vagy az egyikben, vagy a másikban megtalálhatók, a lapok anyagával összevetve lenne kialakítható még az egyikben sem feldolgozottak csoportja). Akár az ismertetések, akár az ismertetett művek szerzőit nézzük, találunk olyanokat, amelyekre vonatkozóan kettő vagy mindhárom csoportban találunk tételeket, tehát hol innen, hol onnan maradtak ki. A legtanulságosabb a lapok szerinti összegzés lehet.

(A 4. táblázatot lásd a következő oldalon)

Feltűnő, hogy az adatbázisból már a 100 tételes minta alapján is milyen sok lapból maradtak ki olyan közlemények, amelyeket a bibliográfiában fontosnak láttak felvenni, ezek száma magasabb annál, mint ahány lapból közös tételeket lehetett találni. Nagyobb minta vagy a teljes anyag megvizsgálása alapján mindkét szám tovább növekedne. Ugyanakkor az itt szereplő 35 lap, amelyek közül a legtöbb már ilyen kis mintán is hiányosnak bizonyult, messze a legfeldolgozottabbak közé tartozik az adatbázisban, ezekből kerül ki a 40.334, valamilyen időszaki kiadványból származó tétel közül 24.416, több mint 60%, laponként átlagosan majdnem 700, míg a maradék 15.918 tétel további mintegy 300 lapból származik (bár az adatbázis ismertetője kissé eltúlozva 408 feldolgozott lapot említ), ezek átlaga az 50-et is alig haladja meg, pedig az adatokat még felfelé torzítja a mostani vizsgálatban természetszerűen nem szereplő Nagyvilág.

Az írás elején említett, lehetséges alcímek közül melyik lehet a leginkább érvényes: Dúsuló konklúziók, Valóságkeresés, Az újraalapozás igénye, Mi veszett el?

Talán nem kell magyarázni, hogy mindegyik mellett szólhatnak érvek, egy részük (remélhetőleg) csak a múltra vonatkozik, mások a jövőbe mutatnak. Leghelyesebbnek az látszik, ha az újraalapozás igényét emelem ki. Ha egyetértünk azzal, hogy szükség van a recenziók feltárására, akkor abban is azonos véleményen lehetünk: minden változtatás nélkül, a mostani formában nem lehet és nem szabad folytatni a mostani gyakorlatot.

Az OSZK három korábbi adatbázisának utódaként tervezett, de azokon sok tekintetben túlmutató Humán Szakirodalmi Adatbázis (HSZA) terveiben komolyan szóba került a recenziók feldolgozásának kérdése. Az elődök közül ezt a műfajt az MNB IKR (adatbázisként az IKER és a Sajtórepertórium) tudatosan kizárta, egyes könyvekről csak jelentősebb tanulmányok kerülhettek be. A MANCI esetében láttunk példát könyvkritikák felvételére, de annak ellentmondásaira is. A hungarika feltáráshoz kapcsolódóan olvashattunk Szentmihályi János elképzeléseiről, aki a napilapok, magazinok figyelését is fontosnak tekintette volna. Ehhez képest ez a hazai gyakorlatban is rendkívül hiányos, esetleges volt. Kérdés az, hogy az új vállalkozás minden egyéb nehézség mellett a recenziók feldolgozásának minden terhét is képes lenne-e magára vállalni? Talán realisabb lenne, ha a sok-sok szakterületén a tanulmányok megbízható feldolgozására töre-

	A MIR 2003-ban és az irodalmi adatbázisban is megtalálható kritikák	A csak a MIR 2003-ban megtalálható kritikák	A csak a FSZEK irodalmi adatbázisában megtalálható kritikák
Alföld	11	2	-
Argus	1	-	-
Bárka	2	-	-
Beszélő	-	1	-
CET	-	1	-
Élet és Irodalom	8	2	6
Életünk	1	1	-
Eső	1	2	2
Híd	-	1	-
Hitel	1	2	1
Holmi	5	-	2
Irodalmi Szemle	1	1	-
Irodalomismeret	1	2	-
Irodalomtörténet	2	1	-
Irodalomtörténeti Közlemények	-	4	-
Jelenkor	-	3	3
Kalligram	2	1	1
Kortárs	-	2	5
Korunk	-	1	-
Kritika	2	3	1
Látó	-	1	-
Lyukasóra	1	1	-
Magyar Napló	4	1	-
Műhely	3	-	-
Palócföld	1	5	-
Pannon Tükör	-	2	-
Pannonhalmi Szemle	-	1	-
Polisz	2	-	-
Szépirodalmi Figyelő	1	3	-
Tekintet	-	-	1
Tiszatáj	2	-	2
Új Forrás	2	1	-
Új Holnap	-	-	1
Vigilia	-	-	1
	54 (21 lapból)	45 (25 lapból)	26 (12 lapból)

4. táblázat

A Magyar irodalmi repertórium 2003-ban (MIR 2003) szereplő első 100 kritika, recenzió, ismertetés szerzői 2003-as könyvkritikáinak feldolgozottsága a MIR 2003-ban és a FSZEK irodalmi adatbázisában

kednének, annak a tudatában, hogy más, velük is együttműködő eszközök, vállalkozások megbízhatóan megoldanak más feladatokat, például a szép-irodalmi művek és a kritikák feltárását.

A HSZA terveiben az első ütem a gyűjtőkörben szereplő lapok anyagának egy tartalomjegyzék-adatbázisban való rögzítése lenne, lényegében a MATARKA adatbázis jelentős kibővítése. (Ez az eszköz is jó szolgálatot tesz az adatbázisokba soha be nem kerülő anyagok, például a hírostatok címeinek kereshetővé tételével.) Ha szerepelnek a tartalomjegyzékben könyvkritikák, akkor azokat

is felveszik, a kérdés az, hogy hogyan. Jelen pillanatban is vannak a MATARKA-ban olyan folyóiratok, amelyben jelennek meg könyvkritikák, és a tapasztalatok azt mutatják, hogy ezek felvételére a tartalomjegyzék-adatbázisok nem nagyon alkalmasak, már összetett voltuk miatt sem (a kritika szerzője és címe, a bírált mű szerzője és címe), különösen azért nem, mert ez utóbbi adatok sokszor nem is derülnek ki a tartalomjegyzékből, mert gyakran csak alcímben szerepelnek, amely a tartalomjegyzékbe nem kerül be. Semmiképp nem lenne elegendő a tartalomjegyzék mechanikus

bemásolása, hanem szükség lenne arra, hogy az adatokat a folyóiratszámok átlapozása során pontosítsák, kiegészítsék. (Ez persze egyéb közlemények esetében sem ártana.) Ha az adatok ilyen formában bekerülnének, akkor is kérdéses lenne kereshetőségük, jelenleg cím és szerző szerint lehet keresni, ha be is kerül a kritizált mű szerzője az alcím alapján, az is csak a címen belül kereshető, ez pedig nem ideális állapot. Még mindig jobb persze, mintha egyáltalán nincs ott, például az Alföld 1998. 1. számának tartalomjegyzékében annyit látunk: Tamás Attila: Figyelmet érdemlő könyv az irodalmi műnemekről. Mögötte ott van ugyan a teljes szöveg is az EPA-ból <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00025/tamas.html>, ahonnan egyből kiderül, hogy Szili József: A poétikai műnemek interkulturális elmélete című művéről van szó, a MATARKA-ban azonban csak a kritika szerzőjére és címére lehet keresni. A folyóiratszámban ez előtt levő közlemények esetében azt sem lehet biztosan látni, hogy tanulmányról (Szegedy-Maszák Mihály: A kánonok hiábavalósága), versről (Simon Balázs: A futómacska) vagy könyvkritikáról (Nagy Miklós: Az újraolvasott Jókai-életrajz) van-e szó.

A legjobbnak egy önálló, könyvkritikákat feltáró eszközt lehetne elképzelni. Ez alapulhatna valamilyen meglévőn is. Már 1967-ből olvashattunk Bükyné Horváth Máriaától egy általános recenzió bibliográfia szükségességéről, amelynek alapja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irodalmi analitikusa lehetett volna. Az az eszköz persze, mivel sok társadalomtudományi terület anyagát is tartalmazta, jóval teljesebb és megbízhatóbb volt a kiválasztott források feldolgozásában, mint a mostani irodalmi adatbázis. Ez azonban még ezek ellenére is a recenziókról való tájékozódás legjelentősebb forrása, tehát lehetne rá alapozni. Különösen vonzó ebből a szempontból az adatbázis kiváló keresőrendszere. A FSZEK-nek úgyszólván újra kellene gondolnia adatbázisát, mert ha megvalósul, az irodalmi tárgyú tanulmányoknak mindenképp a Humán Szakirodalmi Adatbázisban lenne a helye. A pedagógia esetében az OPKM-ben folyó feltárás alapossága miatt joggal lehet azt mondani, hogy azt a szakterületet nem lenne érdemes beleerőltetni az új vállalkozásba. Az irodalom esetében azonban nem hasonlítható ehhez a feltárás alapossága, mélysége, így nem látszana érdemesnek a mostanra kialakult gyakorlat védelme. (Ennek kapcsán persze felvetődik a tanulmánygyűjtemények analitikus feltárásának kérdése is.) Ha megszabadulnának

a tanulmányok feltárásának nehézségeitől, több energia maradhatna a kritikák megbízható és gyors feltárására. Ezekkel kapcsolatban sem szerencsés ugyanakkor az évenként kétszeri frissítés. Ebből a szempontból az Országos Idegennyelvű Könyvtár adatbázisai tekinthetők példának. Ezeknek az adatbázisoknak (pl. nemzetiségi cikkek, műfordítás cikkek) az elemzése nem könnyű dolog, mert mire sikerülne feldolgozni a gyűjtött adatokat, addigra már újra frissítették, új rekordokkal egészítették ki azt. Ez legyen az elemző gondja, de az talán már nem csak az övé, hogy böngészéskor a feltárt források jegyzéke a közlemények címével keverve, ömlesztve található meg. Remélhető, hogy ez nem az új rendszer, a HunTéka lényegéből következik, s gondosabb tervezéssel kiküszöbölhető.

Úgy tűnik, hogy semmi sem tökéletes, valószínű, ha egy új eszközt hoznánk létre a könyvkritikák feltárására, az sem lenne az. Mégis érdemes rajta elgondolkodni, milyennek kellene lennie. A naprakész feltárás, a jó kereshetőség mellett fontos lenne a feltárás alapossága, teljessége, a kritika vagy a kritizált mű szerzőjének személye nem lehet válogatási szempont, ahogyan a szakterületi mérlegelés sem lenne szerencsés (azt mondani, hogy ez nem tartozik hozzánk, miközben nem lehetne egy másik eszközt találni, amelybe beleillene), így a legjobb az lenne, ha minden szakterület szerepelne benne. (A szakterületi tagolás az adatbázisrendszer egészéhez hasonlóan párhuzamosságokhoz és hiányokhoz vezetett.)

Ha Magyarországon szeretnénk egy könyvkritikákat feldolgozó eszközt létrehozni, az valószínűleg valamifajta átmenetet képezne a bemutatott két külföldi adatbázis között. Nem valószínű, hogy annyira lecsupaszított adatokkal megelégednénk, mint amit a Book Review Indexben találhatunk. A szerző és a cím mellett minden bizonnyal a megjelenési adatok közül is bekerülhetnének olyanok, amelyek a művet egyértelműen azonosíthatják. Valószínűleg a Book Review Digesthez képest is lenne plusz kereshető adat, nálunk mindenképp van olyan fontos a recenziót író személy, hogy rá is lehessen keresni. (Érdemes lenne a Wilson-cégtől újra kipróbálási lehetőséget kérni, s többeknek is megvizsgálni ezt a kiváló eszközt. Talán még az sem lenne elképzelhetetlen, hogy lennének olyanok, akik magyarországi hosszabb távú elérhetőségét is fontosnak tartanák, de legalább mintául biztosan szolgálhatna.) Beszéltem könyvkiadó vezetőjével, aki annak a lehetőségnek a gondolatától is

lelkesedett, hogy könnyen megtalálhatóvá válhat kiadott könyveik kritikai fogadtatása, mert ma erről csak nagy nehézségek árán, esetlegesen és feltehetőleg kis hatékonysággal tudnak csak adatokhoz hozzájutni.

Mivel a közlemények általában tartalmazzák mindazokat az adatokat, amelyeket fel kell venni, ezért a feltáráshoz nincs másra szükség, mint a források rendszeres, folyamatos átnézésére, s nem állhat túlságosan sokból az adatok rögzítése. Különösen kis megterhelést jelenthetne ez, ha a forrásokat megfelelően megosztva kevés lap jutna egy-egy személyre, s ez egyéb munka mellett is elvégezhető lenne.

Ebben az írásban csak a könyvkritikákkal foglalkoztam, pedig mennyi mindenről készülnek még kritikák (filmek, színházi előadások, kiállítások stb.). Míg a könyvkritikák mindenféle szakterületre vonatkozhatnak, addig a többi kritikai műfaj jelentős részben a humán területekhez kapcsolódik. Ezek egy része szintén szerepel a FSZEK irodalmi adatbázisában, de itt nem lenne érdemes ennek teljességéről további elemzésekbe belekezdeni. Annak megvalósításába azonban igen, hogy legyen olyan eszköz, ahol könnyen megtalálhatjuk azt, ami az egyes könyvekről megjelent. Ne fordulhasson elő, hogy egy töredéket megtalálva azt gondoljuk, az minden, de az sem, hogy kinkeserves munkával kelljen különféle forrásokból megvalósítani a (viszonylagos) teljességet. „Kíméld az olvasó idejét!” – szól az egyik rangnagysági törvény. Ha idáig jutott az olvasásban, kedves olvasó, akkor az ön idejét már nemigen kímélhettem, ugyanakkor azonban valószínű, hogy azok közé tartozik, akik szeretnék az itt bemutatott problémák megoldásában részt venni. A jól használható eszközök nemcsak az olvasók, hanem a könyvtárosok idejét is kímélik. Több jól használható eszközre lenne szükségünk, köztük egy olyanra is, ahonnan megtudhatjuk, hol vannak a recenziók.

Jegyzetek

1. VASY Géza: A kritika és a kritikus halála és halhatatlansága. In: *Életünk*, 2005. 1. sz. 69–75. p.
2. Uo. 75. p.
3. A recenziók feltárásának kérdései. In: MURÁNYI Péter: *A magyar időségi kiadványok cikke a magyar és külföldi bibliográfiai adatbázisokban*. Doktori disszertáció. Budapest, 2004. 190–216. p.
4. BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: *Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai karterékjai*. In: *Magyar Könyvszemle*, 83. évf. 1967. 3. sz. p. 291–295. p. 292.
5. Kurrens nemzeti szakbibliográfiánk elemzése. Összeáll.: Fügedi Péterné. Bp., 1972. Népművelési Propaganda Iroda. p. 19.
6. SZENTMIHÁLYI János: *Felkiáltójelek a külföldi hungarika irodalom kurrens bibliográfiai feltárása kapcsán*. Reflexiók Mohor Jenőnek a *Könyvtári Figyelő* 1981/2. számában megjelent cikkéhez. In: *Könyvtári Figyelő*, 27. évf. 1981. 5. sz. p. 364.
7. LÁNG József: *Az irodalomtudományi bibliográfiai kutatások eredményei s e kutatások néhány problémája*. In: *Könyvtári Figyelő*, 36. évf. 1990. 5–6. sz. p. 520.
8. VASY Géza: *Irodalmi folyóirataink helyzetéről*. In: *Duna-part*, 2004. 3. sz. p. 65–72.
9. MURÁNYI Péter: *Magyar válogatott. Érett bibliográfiák dicsérete*. In: *Könyvtári Figyelő*, 2002. 4. sz. p. 661–676.
10. BUDA Attila: *Magyar irodalmi repertórium 2003*. Bp. 2005. Szép-irodalmi Figyelő. 333 p.

